

Prapovijesna topografija sela Bristvice i Segeta Gornjeg u zaleđu Trogira

Bažoka, Martin

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:055407>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-30**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za arheologiju

Preddiplomski sveučilišni studij (jednopedmetni)

Martin Bažoka

**Prapovijesna topografija sela Bristivice i Segeta
Gornjega u zaleđu Trogira**

Završni rad

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru
Odjel za arheologiju
Preddiplomski sveučilišni studij (jednopedmetni)

Prapovijesna topografija sela Bristivice i Segeta Gornjega u zaleđu
Trogira

Završni rad

Student/ica:

Martin Bažoka

Mentor/ica:

doc. dr. sc. Mate Parica

Zadar, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, Martin Bažoka, ovime izjavljujem da je moj završni rad pod naslovom Prapovijesna topografija sela Bristivice i Segeta Gornjega u Trogirskoj zagori rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 30. rujna 2020.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	5
2. METODOLOGIJA RADA.....	6
3. KULTURNO-POVIJESNA SLIKA HILIČKOG POLUOTOKA U PRAPOVIJESTI.....	8
4. GRADINE I GOMILE KAO ARHEOLOŠKI LOKALITETI.....	10
5. BRISTIVICA.....	14
5.1. GRADINA I GOMILE IZNAD DUKANA.....	15
5.2. RAČANICA.....	19
5.3. GOMILE NA RUBU KRŠKE ZARAVNI.....	20
5.4. GOMILE NA SJEVERNIM PADINAMA ŠUPLJAKA I VELIKOG JELINKA.....	23
5.5. GROBNA GOMILA NA POLOŽAJU NJIVICE I GROBNA GOMILA NA ŠUPLJAKU.....	24
5.6. VRTAČA NA POLOŽAJU PROCILJ.....	26
5.7. GRADINA I GOMILA ČURKOVAC.....	28
5.8. NUGLA/GUVNINA U ZASEOKU ĆUDINE.....	30
5.9. GOMILE NA SJEVEROISTOČNOM RUBU BRISTIVIČKOG POLJA.....	31
6. SEGET GORNJI.....	34
6.1. LABINŠTICA.....	34
6.2. ŠIMIĆA DOCI.....	35
6.3. KULINA IZNAD MEDIĆA.....	37
6.4. GOMILE I LOKVA U SMOKVICI.....	43
7. ZAKLJUČAK.....	46
8. LITERATURA.....	48
PRILOZI.....	52
SAŽETAK.....	56
SUMMARY.....	57

Popis oznaka i kratica

DGU	Državna geodetska uprava
E	east
GO	gomila
GR	gradina
N	north
nmv	nadmorska visina
Ø	promjer
P	površina

1. UVOD

Ovim radom iznose se podaci o prapovijesnoj topografiji dijela trogirskog zaleđa. Unutar ograničenog opsega rada najveći će fokus biti na mikrocjelinu krške udoline koja se svojim najvećim dijelom nalazi na prostoru današnjeg sela Bristivice, dok joj istočni rub administrativno pripada današnjem selu Seget Gornji. Svojim položajem navedena se udolina, odnosno bristivičko polje, može promatrati kao krajnji sjeveroistočni rub prostora koji se u antici nazivao Hiličkim poluotokom.¹ Kroz ovaj topografski pregled glavni objekti promatranja su prapovijesne gradine i gomile koje su zabilježene na rubnim dijelovima bristivičkog polja. Promatrajući disperziju gradina, zabilježeni su i položaji gradinama obližnjih lokava i vrtača kao potencijalno bitnih faktora života prapovijesnih zajednica.

Prvi opis lokaliteta oko sela Bristivica donosi A. Miletić 2007. godine gdje iznosi rezultate terenskog pregleda gradinskih lokaliteta Čurkovac, Domazeti i gradine iznad Dukana.² Prostor Bristivice djelomično je obuhvaćen i terenskim pregledom trogirskog zaleđa 2019. godine u okviru međunarodnog znanstveno-istraživačkog projekta *Trogir Through Time* u suradnji Muzeja grada Trogira, Instituta za arheologiju u Zagrebu i Austrijskog arheološkog instituta Austrijske akademije za znanost u Beču. Tim projektom izvršen je terenski pregled te fotogrametrijsko i topografsko dokumentiranje gradine Čurkovac i Domazeti, a zabilježen je i arheološki lokalitet Guvnine.³ Zaštitna arheološka istraživanja tvrtke Pisa trade d.o.o. 2012. godine na položajima Šupljak, Njivice, Veliki Jelinak i Dabgore ujedno predstavljaju i jedina dosada provedena arheološka istraživanja na prostoru koji je predmet ovog rada⁴.

Nedostatak arheoloških istraživanja bilježimo i na čitavom Hiličkom poluotoku gdje su jedina sustavna istraživanja provedena na svetištima na rtu Ploča i u spilji Sv. Filip i Jakov.⁵ Ovome treba pridodati i arheološko istraživanje manjeg obujma na bedemu gradine na Malom Jelinku i dijelova gradinskog prostora na brdu Drid iznad Marine.⁶ Ne računajući slučajne nalaze, ostatak istraživanja poluotoka predstavljaju terenski pregledi. U istočnom dijelu poluotoka provedeni su sustavni terenski pregledi i kartiranja lokaliteta iz svih

¹ R. KATIČIĆ, 1995, 387–398.

² A. MILETIĆ, 2007, 62–69.

³ L. PARAMAN et al., u tisku.

⁴ V. MADIRACA, 2012.

⁵ Za rt Ploča vidi L. ŠEŠELJ, 2009, 18–24., a za Sv. Filip i Jakov vidi A. PITEŠA, 2004, 244–247.

⁶ Vidjeti L. PARAMAN et al., u tisku i tamo citiranu literaturu; za Mali Jelinak pogledati M. MENĐUŠIĆ, 2000, 202–205.

razdoblja na području mjesta Vinišća i Marina koja je proveo Muzej hrvatskih arheoloških spomenika⁷ te sustavni terenski pregledi i kartiranja na području općina Seget i Marina te grada Trogira koja provodi Muzej grada Trogira⁸ – od kojih je posljednje i prethodno navedeno rekognosciranje i dokumentiranje iz 2019. godine koje je obuhvatilo nekoliko gradina i gomila šireg prostora poluotoka. Rekognosciranja Muzeja grada Šibenika u zapadnom dijelu poluotoka objavljena su 2000. i 2004. godine,⁹ a u novije vrijeme se tim područjem bavi I. Huljev.¹⁰

2. METODOLOGIJA RADA

Prvi segment ovog rada predstavlja prikupljanje podataka iz stručne literature o prapovijesti srednje Dalmacije te gradinama i gomilama kao najizraženijim prapovijesnim fenomenima u krajoliku. Kroz poglavlje *Kulturno-povijesna slika Hiličkog poluotoka* prezentirana su dosadašnja saznanja iz stručne literature o prapovijesnom kulturnom razvoju poluotoka prilikom čega su navedena i arheološka istraživanja provedena na njegovom prostoru. Sljedeće poglavlje *Gradine i gomile kao arheološki lokaliteti* iznosi pregled dosadašnjih saznanja iz stručne literature o tim prapovijesnim fenomenima, prvenstveno na prostoru srednje Dalmacije i njezinog zaleđa.

Sljedeći segment rada predstavlja rezultate terenskih pregleda na prostoru Bristivice i Segeta Gornjeg prezentiranih kroz istoimena poglavlja. Kako je riječ o pregledu gradina i gomila unutar i oko udoline koja se najvećim dijelom nalazi na prostoru sela Bristivica u radu je taj prostor, zbog jednostavnosti, nazvan bristivičkom udolinom. Kroz poglavlja *Bristivica* i *Seget Gornji* prezentirani su rezultati u uvodu spomenutih terenskog pregleda 2019. godine, terenskog pregleda kojeg je proveo A. Miletić objavljenog 2007. godine te zaštitnog istraživanja tvrtke Pisa trade d.o.o.¹¹ Navedeni podaci dodatno su upotpunjeni vlastitim terenskim pregledom predmetnog područja u suradnji s kustosicom Arheološke zbirke Muzeja grada Trogira Lujanom Paraman.

⁷ Projekt "Trogirski distrikt" pod vodstvom T. Burića iz Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. Vidi T: BURIĆ, 2008, 75–176.

⁸ Projekti rekognosciranja lokaliteta mlađe prapovijesti pod vodstvom A. Miletića (A. MILETIĆ, 2006, 128–133; 2007, 62–69; 2008a, 59–74; 2008b, 135–140; 2009, 7–20) te projekti „Hilički poluotok“, „Sutilija“ i „Trogir Through Time“ pod vodstvom L. Paraman (F. SIROVICA et al., 2020, 37–55; L. PARAMAN et al., u tisku).

⁹ M. MENĐUŠIĆ, 2000, 195–210; D. GLOGOVIĆ, M. MENĐUŠIĆ, 2004, 209–213.

¹⁰ I. HULJEV, 2014.

¹¹ A. MILETIĆ, 2008, 62–69; V. MADIRACA, 2012; L. PARAMAN et al, u tisku.

Ideja za izradu ovog rada proizašla je iz osobnog sudjelovanja u prethodno spomenutom terenskom pregledu šireg dijela Hiličkog poluotoka 2019. godine uključujući i bristivičke gradine Čurkovac, Račanica i Nugla/Guvnine. Kroz lipanj, srpanj i kolovoz 2020. godine, u suradnji s L. Paraman izvršen je terenski pregled gradine iznad Dukana, grupe gomila jugozapadno od gradine,¹² pojedinih gomila na sjevernim padinama Šupljaka¹³ te gomila na sjeveroistočnom rubu krške zaravni.¹⁴ Prilikom terenskog pregleda dokumentirano je stanje očuvanosti pojedinih lokaliteta, njihove dimenzije, prisutnost/izostanak pokretnog arheološkog materijala te je izvršeno i fotodokumentiranje pojedinih struktura te fotodokumentiranje bespilotnom letjelicom DJI Phantom 3 Professional.¹⁵ Pojedinih gomilama te gradini Kulina nije bilo moguće pristupiti zbog guste vegetacije te je u takvim neprilikama obavljeno isključivo fotodokumentiranje bespilotnom letjelicom. L. Paraman terenski je pregledala gradinu Kuline 2013. godine te su pojedini podaci o unutrašnjoj organizaciji prostora te prisutnosti pokretnih arheoloških nalaza dobiveni usmenom predajom.

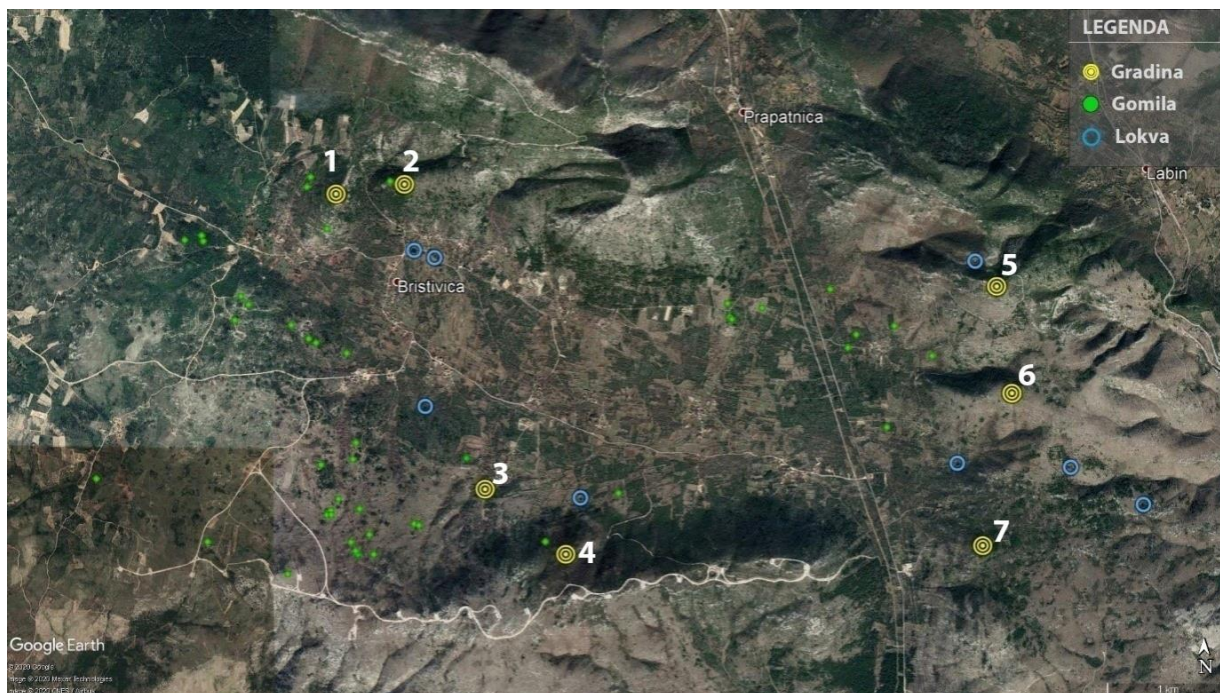
Osim rezultata dobivenih terenskim pregledom i upotrebom literature, u radu se iznose i podaci prikupljeni iz zračnih i satelitskih snimaka dobivenih preko preglednika *Arkod*, *Google Maps*, *Google Earth*, *Geoportal DGU* i *mapire.eu*. Svakom su lokalitetu, uz dimenzije i površinu, zabilježene i koordinate položaja te broj katastarske čestice dobiveni preko preglednika *Geoportal DGU* (Prilog 1). Treba naglasiti kako je većina mjerenja dimenzija, promjera i površina iznesenih u radu izvršena preko navedenih preglednika te zbog toga ista ne predstavljaju apsolutne vrijednosti osim kada je to izričito naglašeno.

¹² Vidi poglavlje 5.3.

¹³ Vidi poglavlje 5.4.

¹⁴ Vidi poglavlje 5.9.

¹⁵ Ovom prilikom bih zahvalio Lujani Paraman na poticaju i pomoći u izradi ovog rada te Ivanu Šuti, ravnatelju Muzeja grada Kaštela na mogućnosti korištenja bespilotne letjelice prilikom terenskog pregleda. Zahvaljujem i Muzeju grada Trogira na ustupljenim fotografijama i dokumentaciji te Mati Parici na iznimnom mentorstvu i strpljenju.

Slika 1. Karta gradina, gomila i lokava bristivičke udoline: 1. Dukani, 2. Račanica, 3. Nugla/Guvnine, 4. Čurkovac, 5. Labinštica, 6. Šimića doci, 7. Kulina (autori: M. Bažoka, L. Paraman; podloga: Google Earth)

3. KULTURNO-POVIJESNA SLIKA HILIČKOG POLUOTOKA U PRAPOVIJESTI

Najranije svjedočanstvo ljudske prisutnosti na Hiličkom poluotoku predstavlja površinski nalaz neolitičke kamene sjekire kod lokve Bliznice u Blizni Gornjoj.¹⁶ Istom se periodu pripisuje i nekoliko keramičkih ulomaka pronađenih u izbačenom nasipu iz istoimene lokve u selu Gustirna.¹⁷

Sljedeće posvjedočeno razdoblje ovog prostora je rano brončano doba koje je obilježeno cetinskom kulturom na čiju prisutnost ukazuju rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja grobne gomile i vrtače na brdu Šupljak.¹⁸ Ovom periodu pripadaju i slučajni nalazi brončanog bodeža u Prapatnici¹⁹ i cjelovite keramičke posude iz Marinskog zaljeva koja se smatra najranijim izravnim dokazom plovidbe na istočnom Jadranu.²⁰ Nalazi cetinske kulture

¹⁶ I. ŠUTA, 2009, 150.

¹⁷ M. KATIĆ, 2008, 73.

¹⁸ V. MADIRACA, 2012, 21–26, 28–44.

¹⁹ Z. VINSKI, 1961, 12–14.

²⁰ I. RADIĆ-ROSSI, 2011, 117–118.

predstavljaju i prvu fazu korištenja spilje sv. Filip i Jakov, dok drugu fazu predstavlja svetište s kontinuitetom korištenja od helenističkog doba do razvijenog srednjeg vijeka.²¹ Analogno širem prostoru istočnog Jadrana i Hilički poluotok bilježi nedostatak nalaza iz srednjeg brončanog doba. Razdoblju kasnog brončanog doba pripisuju se nalazi iz ostave Dabar u Vrsinama, a ostava Krčulj iz Primoštena donosi nalaze ranog željeznog doba.²²

Kasno brončano doba srednje Dalmacije, jugozapadne Bosne i zapadne Hercegovine obilježeno je formiranjem srednjodalmatinske kulturne skupine koja će svoj puni razvoj dosegnuti u kasnom željeznom dobu.²³ Gradine predstavljaju u krajoliku najuočljiviji trag nositelja ove kulturne skupine te se većina srednjodalmatinskih gradina pripisuje upravo ovoj skupini. Navedenu kulturnu skupinu prvi je izdvojio Š. Batović nazivajući je „dalmatska grupa“, a njezin razvoj podijelio je kroz pet faza od 9. do 1. st. p. n. e.²⁴ B. Čović mijenja naziv grupe u „srednjodalmatinsku grupu“ jer su nosioci ove kulturne skupine vjerojatno niz različitih srodnih zajednica od kojih će se Delmati kasnije uspostaviti kao najdominantnija.²⁵ Osim revizije naziva grupe, B. Čović u svojoj kronološkoj podjeli razvojnih faza grupe izuzima posljednja tri stoljeća p. n. e. kada dolazi do snažnih helenističkih utjecaja zbog kojih grupa u velikoj mjeri gubi svoj individualni izražaj u materijalnoj kulturi.²⁶

Na snažne helenističke utjecaje na prostoru Hiličkog poluotoka upućuje otkriće pomorskog svetišta posvećenog grčkom junaku Diomedu na rtu Ploča koje predstavlja važnu točku u plovidbi Jadranom.²⁷ Ovu priču dodatno upotpunjuju i helenistički nalazi svetišta u prethodno spomenutoj spilji Sv. Filip i Jakov. Značaj grčkih utjecaja možda najbolje ilustrira helenistička povijesna predaja koja spominje Grke koji se na ovaj prostor naseljavaju pod vodstvom Heraklovog sina te se po njemu nazivaju Hili, a njihova domovina Hileja.²⁸

Važni povijesni izvori koji opisuju prostor i zajednice istočnog Jadrana, a samim time i Hiličkog poluotoka predstavljaju Pseudo Skilakov *Periplus* koji je vjerojatno nastao u sredini 4. st. p. n. e.²⁹ te Pseudo Skimnova *Periegeza* iz 2. st. p. n. e.³⁰ Navedeni izvori spominju narod barbariziranih Grka Hila koji žive u petnaest gradova na prostoru poluotoka koji po

²¹ A. PITEŠA, 2004, 244–247.

²² D. GLOGOVIĆ, 2000, 12–14.

²³ B. ČOVIĆ, 1987, 442–444.

²⁴ Š. BATOVIĆ, 1986, 21–47.

²⁵ B. ČOVIĆ, 1987, 442–443.

²⁶ B. ČOVIĆ, 1987, 447–448.

²⁷ L. ŠEŠELJ, 2012, 355–362.

²⁸ R. KATIČIĆ, 1995, 387–398.

²⁹ M. SUIĆ, 1955, 136.

³⁰ S. ČAČE, 2015, 10–11, 13.

njima dobiva naziv Hilički poluotok. Oba spomenuta izvora navode gotovo jednake podatke, ali Pseudo Skimnova *Periegeza* kao izvor podataka o Hilima bilježi još starije autore Timoteja i Eratostena.³¹ Stefan Bizantinac prenosi i povijesni zapis Apolodora Atenjanina koji Hilički poluotok uspoređuje s Peloponezom te zapisuje prostorni odnos Hila s Liburnima i Histrima.³²

Na prostoru Hiličkog poluotoka Plinije Stariji u svom djelu *Naturalis Historia* spominje i narod Tariota i njihovo utvrđeno središte Tarionu.³³ Njihova prisutnost potvrđena je i pronalaskom dvaju međašnih natpisa nađenih na brdu Bljušćevici kod Rastovca i u Blizni Gornjoj kod lokve Bliznice koji su nastali u 1. st. p. n. e. za vrijeme namjesnika Publija Kornelija Dolabele.³⁴ A. Miletić smatra kako navedeni natpisi označavaju istočnu granicu pašnjaka Tariota, a utvrđeno središte *castellum Tariona* veže uz gradine Mendulina i Stari Šibenik iznad Grebaštice.³⁵ U konačnici nije sasvim razjašnjen kulturno-vremenski odnos Hila i Tariota, a samim time ni njihov odnos s Delmatima.

4. GRADINE I GOMILE KAO ARHEOLOŠKI LOKALITETI

Gradine i gomile su odraz novog načina života, ali i strategije korištenja prostora koje nastupaju u prapovijesnim zajednicama na prijelazu eneolitika u rano brončano doba. Uvriježeno je mišljenje kako okosnicu gospodarstva zajednica pod kojima nastaju gradine predstavlja stočarstvo, koje će, posebice u krškim krajevima, preuzeti primat nad ratarstvom te omogućiti stvaranje proizvodnih viškova pogodnih za razmjenu.³⁶ Razvojem stočarstva Dalmatinska zagora, a samim time i trogirski Zagora, postaju privlačnijim prostorom za život što se odražava i u porastu broja lokaliteta ovog tipa.³⁷ Istraživanja na području jugozapadne Bosne ukazuju na novu fazu intenzivnijeg podizanja gradina u razdoblju kasnog brončanog doba koje će se nastaviti i u željezno doba.³⁸ Sličan razvojni proces se pretpostavlja i za

³¹ S. ČAČE, 2015, 13.

³² R. KATIČIĆ, 1995, 388.

³³ A. MILETIĆ, 2008, 59.

³⁴ I. BABIĆ, 1996, 57–59.

³⁵ A. MILETIĆ, 2008, 62, 72.

³⁶ B. ČOVIĆ, 1987, 471; I. ŠUTA, T. BARTULOVIĆ, 2007, 14–16.

³⁷ I. ŠUTA, 2009, 149.

³⁸ B. ČOVIĆ, 1987, 461.

srednjodalmatinski prostor, iako slaba istraženost onemogućuje detaljan uvid u kronologiju i organizaciju prapovijesnih naselja ovog prostora.³⁹

Gradine su većinom smještene na povišenim geografskim pozicijama te se pretežno smatraju prapovijesnim utvrđenim naseljem.⁴⁰ Čest izostanak kulturnog sloja uz vrlo male dimenzije pojedinih gradina navode na pretpostavke kako ipak nisu sve gradine bila naselja. Takva situacija zabilježena je na području jugozapadne Bosne gdje A. Benac naglašava kako se od oko stotinu istraženih lokaliteta tek trećini može pripisati sigurna naseobinska funkcija.⁴¹ Osim gradina treba uzeti u obzir i druge oblike prapovijesnih naselja kao što su pećine i takozvana „vangradinska“ naselja. Izvangradinska naselja s tankim kulturnim slojem prvi je uočio P. Oreč u okviru Posuške kulture u zapadnoj Hercegovini.⁴² Riječ je o naseljima koja su smještena na uzvišenjima nedaleko od polja ili dolina, uz sam rub polja ili čak i unutar polja, a zbog tankog kulturnog sloja B. Čović ova naselja interpretira kao privremena naselja koja su odraz stočarske komponente u privredi.⁴³ Sličan tip naselja zabilježen je i na širem prostoru istočnog Jadrana, prvenstveno unutar vrtača koje su na prostoru Dalmacije najintenzivnije u upotrebi u eneolitiku i ranom brončanom dobu.⁴⁴

Uzimajući u obzir njihov istaknuti geografski položaj te vizualnu dominaciju nad užom ili širom okolicom, brojnim se gradinama često može pripisati primarna strateška funkcija u vidu stražarnica ili kula, a mogle su imati i funkciju refugija.⁴⁵ Pojedine su gradine zasigurno imale i kultne namjene, a primjeri manje uočljivih ograđenih prostora mogli su imati i jednostavnu funkciju tora za životinje.⁴⁶ U konačnici se ne bi smjela isključiti ni moguća multifunkcionalnost pojedinih gradina koje su mogle imati više različitih funkcija u isto vrijeme ili su im se funkcije s vremenom izmjenjivale.

Odabir položaja za podizanje gradine zasigurno je ovisio i o dostupnosti za život važnih prirodnih resursa te njihov prostorni odnos s komunikacijskim pravcima. Većina gradina srednjodalmatinskog prostora smještene su na dominantnim položajima oko većih ili manjih krških polja nad kojima vizualno dominiraju. Na taj način bitna uloga pojedinih gradina je zaštita pašnjaka i obradivih površina od opasnosti susjednih zajednica koju primarno

³⁹ Z. ČUČKOVIĆ, 2017, 530.

⁴⁰ Š. BATOVIĆ, 1983, 351–352; B. ČOVIĆ, 1965, 30.

⁴¹ A. BENAC, 1985, 198.

⁴² P. OREČ, 1978, 181–289.

⁴³ B. ČOVIĆ, 1989, 83–84, 87.

⁴⁴ I. ŠUTA, 2013, 7–21.

⁴⁵ B. ČOVIĆ, 1987, 460.

⁴⁶ Z. ČUČKOVIĆ, 2017, 531.

ostvaruju kroz njihovu vizualnu kontrolu.⁴⁷ Unutar aspekta vizualne dominacije nad prostorom bitna značajka srednjodalmatinskih gradina je i njihova međusobna vizualna komunikacija. Na taj način pojedine gradine tvore simbiotsku mrežu unutar koje se međusobno strateški nadopunjavaju.⁴⁸

Značajan faktor za odabir položaja gradina svakako su i izvori vode. Na prostoru šireg dijela Dalmatinske zagore voda se uglavnom nalazi u lokvama i bunarima, koji su često smješteni u blizini naselja, polja i pašnjaka. Lokve se samim time često nalaze u blizini prapovijesnih gradina, a I. Šuta smatra kako su važan faktor pri rekonstruiranju mogućih prapovijesnih komunikacijskih pravaca.⁴⁹ Iako sve gradine bristivičkog polja danas u svojoj neposrednoj blizini imaju lokvu, nije moguće utvrditi je li takvo stanje bilo i u prapovijesti bez konkretnih arheoloških dokaza. Primjer lokvi kod kojih su pronađeni prapovijesni nalazi su prethodno spomenute istoimene lokve u Blizni Gornjoj i Gustirni⁵⁰.

Bedemi su najizraženiji arhitektonski element gradinskog lokaliteta te su ujedno i glavni faktor njihovog raspoznavanja u krajoliku. Za prostor istočne obale Jadrana, koju većim dijelom karakterizira krški krajolik, bedemi prapovijesnih gradinskih lokaliteta izvedeni su u obliku suhozida ili kamenih nasipa bez upotrebe vezivnog materijala. Danas su te strukture najvećim dijelom očuvane u obliku kamenih osipina.⁵¹ Gradinski prostor može biti u cijelosti ili češće samo djelomično obuhvaćen s jednim ili više poteza bedema. Pri odabiru položaja za izgradnju gradine nastoje se maksimalno iskoristiti i njegove prirodne defenzivne karakteristike, koje se dodatno potenciraju izgradnjom bedema prilagođenih morfologiji terena. Pri tome se ponajprije misli na strme padine te se bedemi grade na potezima gdje je pristup gradinskom prostoru najlakši, odnosno najugroženiji. Osim bedema značajan arhitektonski element gradina predstavljaju terase koje su rezultat niveliranja terena kako bi se dobile površine pogodne za razne životne aktivnosti, a ponekad imaju i sekundarnu obrambenu funkciju.⁵²

Stambeni aspekt unutar gradina za sada je većim dijelom nepoznanica na srednjodalmatinskom području. Uzimajući u obzir vrste dostupnih građevinskih materijala i tehnike gradnje možemo razlikovati nastambe od drvene građe i pruća oblijepljenih lijepom,

⁴⁷ A. BENAC, 1985, 20.

⁴⁸ M. KATIĆ, 2010, 11.

⁴⁹ I. ŠUTA, 2009, 150.

⁵⁰Vidi gore, bilj. 16, 17.

⁵¹A. BENAC, 1985, 196; I. ŠUTA, 2016, 16.

⁵² V. GLAVAŠ, M. GLAVIČIĆ, 2017, 120.

nastambe kamene građe te nastambe kombinirane građe drveta i kamena.⁵³ Primjeri mogućih ostataka prapovijesnih nastambi unutar gradinskog prostora na području trogirskog zaleđa prisutni su na gradini Grad iznad Blizne Gornje, a riječ je o ostacima manjih nastambi uklesanih u stijenu na južnom dijelu gradine.⁵⁴

Nakon gradina najizraženiji fenomen prapovijesnog krajolika predstavljaju kamene gomile koje su, pojedinačno ili u skupinama, uglavnom smještene na brdima, istaknutim nižim uzvisinama, uz komunikacije, lokve i vrtače. Gomile su uglavnom međusobno, ali i s gradinama, povezane svojom izraženom vizualnom komponentom te su gotovo uvijek u neposrednoj blizini. Većina dosada istraženih gomila u srednjoj Dalmaciji sadrže nalaze ranog brončanog doba.⁵⁵ Osim slabe istraženosti, problem gomila u Dalmaciji je i to što je ponekad teško razaznati je li riječ o arheološkom lokalitetu, krčevinskim gomilama ili pokazatelju neke druge ljudske aktivnosti.

Opće mišljenje u stručnoj literaturi o srednjodalmatinskim gomilama je kako one primarno predstavljaju oblik pokapanja pokojnika pa makar u vidu kenotafa.⁵⁶ U pogrebnom kontekstu gomile se sigurno mogu smatrati u krajoliku najuočljivijim prapovijesnim pogrebnim ritusom te je uvriježeno nazivati ih grobnim gomilama. S druge strane, za područje sjeverne Dalmacije pojedini autori pak smatraju kako su gomile primarno krčevinske, a tek pojedine dobivaju ritualnu, odnosno funeralnu funkciju kao sekundarnu.⁵⁷

Osamljene gomile na istaknutim položajima se često smatraju grobom istaknutog prvaka zajednice, a možda su mogle imati i stratešku funkciju kao stražarnice ili su služile nekoj drugoj ritualnoj svrsi.⁵⁸ Pored grobne funkcije pojedine su gomile možda mogle biti i marker prostora kojim se definira teritorij zajednice.⁵⁹ Možda su najbolji pokazatelji funkcije gomila kao teritorijalnih markera primjeri njihovog podizanja direktno uz ili u neposrednoj blizini vrtača i lokava u Dalmatinskoj zagori.⁶⁰

Gomile su često smještene uz prirodne komunikacijske pravce. Takva je situacija zabilježena na svim prijevojima koji zaleđe povezuju s kaštelanskim zaljevom i okolicom

⁵³ K. BURŠIĆ–MATIJAŠIĆ, 2012, 15.

⁵⁴ I. ŠUTA, 2007, 19.

⁵⁵ I. ŠUTA, 2009, 150.

⁵⁶ I. MAROVIĆ, 1976, 60; V. BARBARIĆ, 2011, 146; J. ŠUĆUR, 2018, 6.

⁵⁷ V. BARBARIĆ, 2011, 145–148.

⁵⁸ I. BABIĆ, 1991, 38.

⁵⁹ S. ČAČE, 1985, 71.

⁶⁰ I. ŠUTA, 2013, 17–18, 20.

Trogira, a na prostoru Zagore zabilježen je niz gomila uz uzdužni prirodni komunikacijski pravac zakozjačkog puta.⁶¹

5. BRISTIVICA

Bristivičko polje predstavlja dio veće krške prodoline koja se pruža od sela Blizna Gornja i Blizna Donja na zapadu do padina planine Labinštice na istoku. Sa sjevera tu zaravan zatvaraju planine Boraja i Vilaja, dok ju na jugu zatvaraju brda Tišta, Šupljak, Veliki Jelinak i Dabgora. Bristivičko polje okruženo je s gradinama Račanicom i Dukani sa sjeverne strane, dok se na južnom dijelu polja nalaze gradina Čurkovac i manja kamena ograda Guvnine. Pretpostavlja se kako bristivičkim poljem prolazi prapovijesna komunikacija koja prema zapadu preko Blizne Gornje vodi u uvalu Grebaštice. Taj se komunikacijski pravac načelno pretpostavlja na temelju razmještaja gradina u bristivičkom polju i zbog položaja gradina na planini Boraji.⁶² Na važnost ove komunikacije možda upućuje i lokva Bliznica koja se nalazi na trasi ovog komunikacijskog pravca. Na širem prostoru lokve pronađeni su ulomak prapovijesne kamene sjekire te veća koncentracija antičke keramike.⁶³ U blizini ove lokve pronađen je i prethodno spomenut međašni natpis postavljen u vrijeme Publija Kornelija Dolabele.⁶⁴

Najveća koncentracija gomila u Bristivici zabilježena je na zapadnom predjelu sela. Riječ je o nekoliko grupiranih gomila na zapadnom rubu bristivičkog polja gdje se izdiže krška zaravan boginjavog krša te nekoliko grupiranih i pojedinačnih gomila na južnim padinama brda Šupljaka i Velikog Jelinka. Velika količina vrtača u blizini većine spomenutih gomila sugerira na njihovu moguću međusobnu povezanost.⁶⁵

⁶¹ I. BABIĆ, 1991, 31–39; I. ŠUTA, 2009, 150.

⁶² I. ŠUTA, 2009, 152–153.

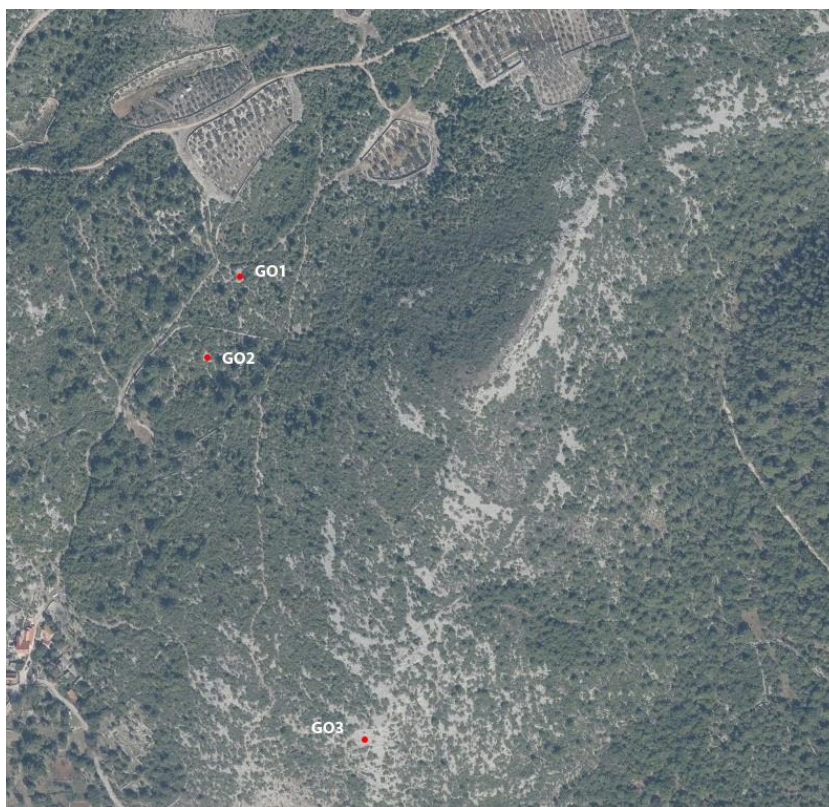
⁶³ L. PARAMAN et al., u tisku s literaturom.

⁶⁴ I. BABIĆ, 1996, 59.

⁶⁵ Na povezanost gomila i vrtača ukazuju arheološka istraživanja u Vučevici I. ŠUTA, 2013, 17–18.

5.1. GRADINA I GOMILE IZNAD DUKANA

Gradina iznad Dukana (450 nmv, slika 2) zatvara bristivičko polje na njegovom krajnjem sjeverozapadnom dijelu, a koordinate položaja su: N 4827343, E 471625. S dominantnog položaja pruža se pogled na cijelo bristivičko polje kao i na prodolinu prema Blizni Gornjoj, gdje možemo pretpostaviti i prapovijesni komunikacijski pravac kojim i danas prolazi cesta iz Bristivice za Bliznu Gornju.⁶⁶ Osim pogleda na gotovo cijelo bristivičko polje, s gradine se pruža pogled na uzvišenu zaravan boginjavog krša koja se od bristivičkog polja prema zapadu pruža do sela Blizna Donja. Na rubnim izdancima ove zaravni južno i jugozapadno od gradine smješteno je 10 gomila, najčešće u grupama od nekoliko (položaji Ručja glavica, Krivinac, Begovića Draga). S položaja se pruža pogled i na gomile na južnim padinama brda Šupljaka i Velikog Jelinka.⁶⁷ Vizualna komunikacija ostvarena je sa susjednom Račanicom, gradinom Čurkovac na jugoistoku te gradinama Kulinom i Šimića doci na istoku. U stručnoj literaturi prvi opis ovog lokaliteta donosi A. Miletić.⁶⁸

Slika 2. Gradina iznad Dukana s obližnjim gomilama (autor: M. Bažoka; izvor: <https://preglednik.arkod.hr>)

⁶⁶ I. ŠUTA, 2009, 152–153.

⁶⁷ Vidi niže, poglavlja 5.3, 5.4.

⁶⁸ A. MILETIĆ, 2007, 66–67.

Gradina približno elipsoidne forme smještena je na duguljastom uzvišenju čiji vrh završava izduženim kamenih hrptom te je orijentirana približno u smjeru sjeveroistok – jugozapad. Sjeveroistočni dio gradine čini prostor uzvišenja sa središnjim hrptom. Sa sjeverozapadne strane hrpta, na najvišem dijelu uzvišenja nalazi se terasirani prostor okružen polukružnom osipinom sa zapadne i jugozapadne strane. Navedeni prostor A. Miletić opisuje kao akropolu.⁶⁹ S jugoistočne strane hrpta, na nešto nižem nivou, je također polukružna terasa okružena osipinom s istočne i južne strane.

Jugozapadni dio gradinskog prostora čine veća terasa na južnoj padini uzvišenja sa zabilježenom osipinom koja se pruža u smjeru sjeverozapad – jugoistok te zaravnjeni polukružni plato u podnožju uzvišenja. Ogradni zid ovog prostora nastavlja se sa zapadne i istočne strane na strukture opisanih terasa sjeveroistočnog, povišenog dijela gradine, dok u jugoistočnom dijelu, na prostoru zaravnjenog platoa završava polukružnom osipinom s mjestimično dobro očuvanom izvornom suhozidnom strukturom, u širini od oko 2,2 m (slika 3). Na sjevernom dijelu zabilježen je jedan od pretpostavljenih ulaza u gradinu.⁷⁰

Slika 3. Mogući ostaci izvorne suhozidne strukture južnog ogradnog zida (foto: L. Paraman, Arhiv MGT)

⁶⁹ A. MILETIĆ, 2007, 66.

⁷⁰ A. MILETIĆ, 2007, 66–67.

Opisana složena struktura terasa, ogradnih zidova i vanjske osipine gradine obuhvaća površinu od oko 6 ha što je čini najvećom gradinom bristivičkog područja. Svojom veličinom ulazi i u red najvećih gradina kaštelansko-trogirskog prostora od kojih se najviše ističe Biranj s površinom od preko 7 ha.⁷¹

Iako je riječ o znatno manjim gradinama, analogije složene terasaste konfiguracije unutrašnjeg gradinskog prostora mogu se vidjeti na primjerima obližnjih gradina Grad u Ljubitovici i Kurlje iznad Blizne Gornje.⁷²

Prilikom obilaska terena 2020. godine zabilježena je veća koncentracija pokretnog arheološkog materijala i dobra sačuvanost kulturnog sloja na najvišoj sjeverozapadnoj terasi, gdje je prikupljeno nekoliko dijagnostičkih ulomaka.⁷³ Keramički fragmenti svojom fakturom ukazuju na pripadnost širem prapovijesnom razdoblju, a od dijagnostičkih fragmenata ističu se ulomak stijenke, dna i početka ručke zdjelice ili šalice, ulomak moguće jezičaste drške i ulomak stijenke s plastičnom trakom ukrašenom utiscima prstom (slika 4). Osim keramičkog materijala prikupljena su i dva komada litičkog materijala.

Slika 4. Pokretni arheološki materijal s Gradine iznad Dukana (foto: L. Paraman, Arhiv MGT)

⁷¹ I. ŠUTA, 2013, 96.

⁷² Za Kurlje pogledati A. MILETIĆ, 2008, 65; za Grad pogledati L. PARAMAN et al., u tisku.

⁷³ A. MILETIĆ, 2007, 66.

Terenskim pregledom registrirana je i kamena gomila smještena na rubu istaknute litice, oko 100 m južno od južnog ogradnog zida gradine (GO3). Kako je gomila izrazito devastirana nije bilo moguće utvrditi točne vanjske gabarite, no vidljivi su ostaci unutrašnje jezgre približnih dimenzija oko 2 × 3 m. Unutar jezgre vidljivo je i nekoliko pravilno usmjerenih kamenih ploča koje bi mogle predstavljati ostatke nekadašnje grobne konstrukcije (slika 5). Još dvije gomile (GO1, GO2) prisutne su oko 150 m zapadno od gradine u podnožju uzvišenja.⁷⁴ Jugoistočno od gradine u samom središtu sela Bristivica nalazi se i veća lokva površine oko 1600 m².

Slika 5. Mogući ostaci grobne konstrukcije unutar gomile (foto: L. Paraman, Arhiv MGT)

⁷⁴ A. MILETIĆ, 2007, 66.

5.2. RAČANICA

Utvrđenje Račanica (470 nmv, slika 6) smješteno je iznad zaseoka Domazeti na zapadnoj istaci brda Brig. Koordinate položaja su N 4827374, E 472143, a prvi opis ove gradine u literaturi donosi A. Miletić.⁷⁵ Račanica, zajedno sa zapadnijim, većim utvrđenjem Gradina nadgleda transverzalnu komunikaciju koja preko prijevoja s južne strane najvišeg vrha Vilaje (Crni vrh, 739,1 nmv) vodi prema selu Prapatnici. Ostaci rasutog lučnog suhozida širine do 3 m i dužine oko 75 m s istočne strane okružuju povišeni dio istake brda Brig. Nastavljajući se na istočni suhozid preko južne strme padine pruža se suhozidna struktura koja je danas očuvana u duljini od oko 30 m. Zapadni dio istake brda nešto je niže razine te je omeđen liticom uz koju je smještena manja gomila (GO4) promjera oko 7 m.⁷⁶ Dosadašnjim terenskim pregledima na površini lokaliteta nije uočen keramički materijal.

Slika 6. Gradina Račanica s označenom gomilom (foto: C. Kurtze, prema: L. PARAMAN et al., u tisku; dorada: M. Bažoka)

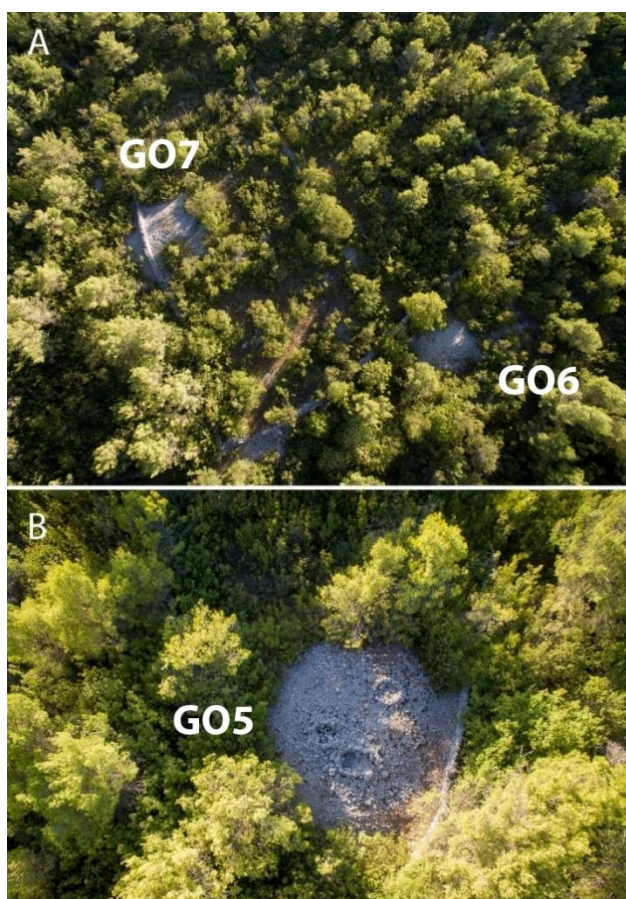
⁷⁵ A. MILETIĆ, 2007, 67.

⁷⁶ L. PARAMAN et al., u tisku.

5.3. GOMILE NA RUBU KRŠKE ZARAVNI

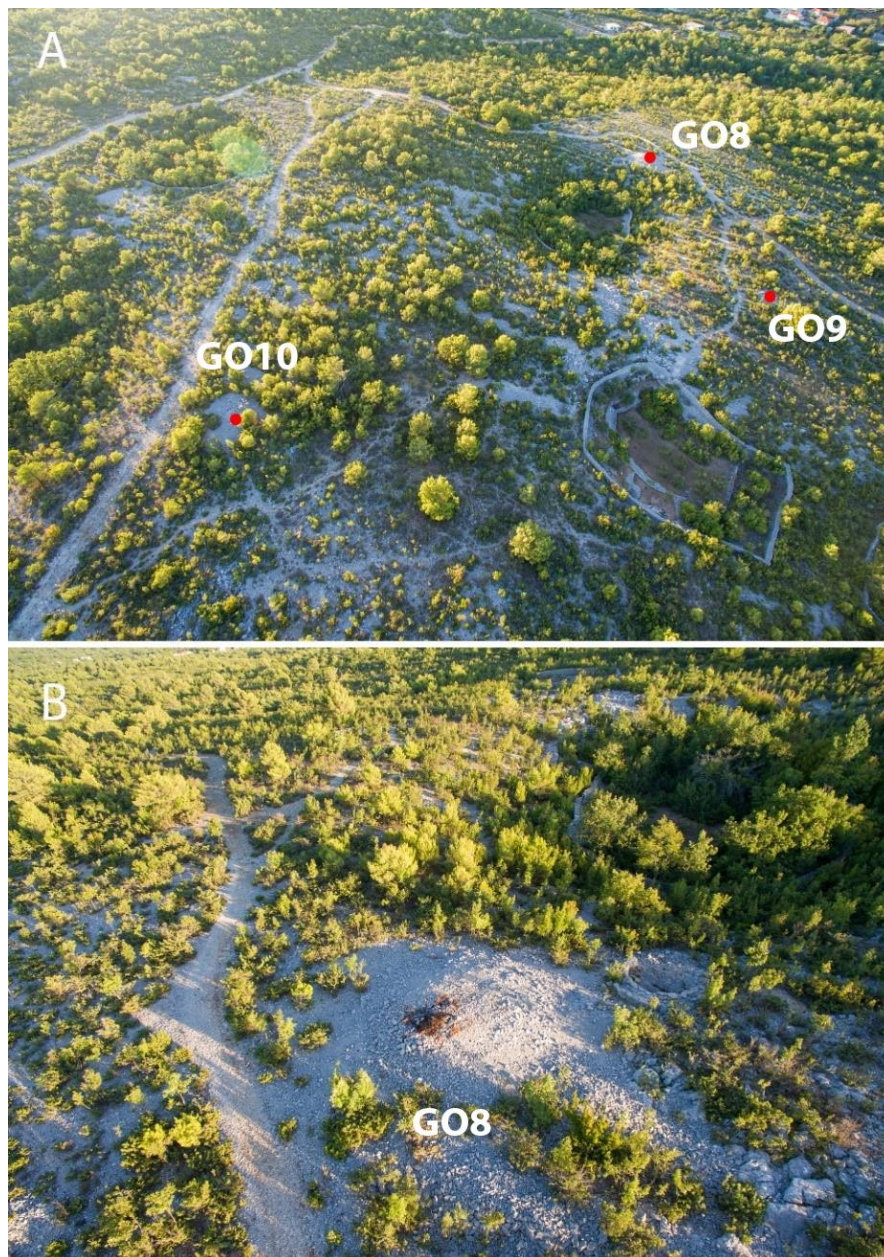
Tri grupe gomila zabilježene su na rubnim izdancima zaravni boginjavog krša koja se južno od današnje ceste koja prolazi u podnožju gradine iznad Dukana izdiže iz bristivičkog polja. Gomile su položene na rubnim izdancima zaravni u smjeru sjeverozapad – jugoistok te je riječ o dvije grupe od tri gomile te jednoj grupi od četiri gomile.

Zapadnu grupu čine tri gomile promjera oko 8 m, 10 m i 13 m smještene oko 960 m jugozapadno od gradine iznad Dukana, na položaju Ručja Glavica zapadno od zaseoka Elezi (GO5 – GO7, slika 7 A i 7 B). Zbog izrazito guste vegetacije nije bilo moguće izvršiti terenski pregled gomila, no temeljem zračne fotografije na površini najveće gomile GO5 zabilježene su recentne intervencije u obliku tri manje, kružne suhozidne strukture (slika 7 B). Osim navedenih gomila na ovom se predjelu može primijetiti i niz izduženih krčevinskih gomila te izrazita parcelizacija zemljišta izgradnjom suhozida.

*Slika 2. Gomile GO6 i GO7, pogled sa sjeveroistoka (A); gomila GO5, pogled s juga (B)
(foto: M. Bažoka)*

Sljedeća grupa od tri gomile (GO8 – GO10) zabilježena je oko 630 m jugoistočno od prethodne grupe, odnosno oko 1,5 km jugozapadno od gradine Dukani – na položaju Krivinac gdje je osim gomila prisutno i desetak vrtača (slika 8 A). Najveća gomila (GO8, koordinate: N 470792, E 470792) promjera oko 20 m smještena je oko 20 m sjeverno od suhozidom ograđene vrtache. Vanjski plašt gomile znatno je rasut te je njegovo kamenje vrlo vjerojatno iskorišteno za izgradnju kružnog bunkera uz zapadnu stranu gomile. Na površini gomile izvršeno je i recentno deponiranje otpada (slika 8 B).

Slika 3. Gomile na položaju Krivinac, pogled s jugoistoka (A); velika gomila GO8 uz vrtachu, pogled sa sjeverozapada (B) (foto: M. Bažoka)

Posljednja i najistočnija grupa zabilježena je na položaju Begovića Kosa ili Begovića Dražice, oko 1,5 km južno od gradine iznad Dukana. Ovaj se toponim odnosi na približno elipsoidan brijeg koji predstavlja najistočniji izdanak povišene krške zaravni u bristivičko polje. Na brijegu su zabilježene četiri veće gomile koje se približno linijski pružaju u smjeru sjeverozapad – jugoistok (GO11 – GO14, slika 9). Gomile su približno sličnih dimenzija, promjera oko 13 m, osim prve gomile na sjeverozapadu (GO11) koja je elipsoidne forme dimenzija oko 18 × 12 m.

Slika 4. Gomile na položaju Begovića Drage, pogled s istoka (foto: I. Šuta, Arhiv MGT; dorada: M. Bažoka)

5.4. GOMILE NA SJEVERNIM PADINAMA ŠUPLJAKA I VELIKOG JELINKA

Na sjevernim padinama brda Veliki Jelinak i Šupljak, iznad jugozapadnog ruba bristivičkog polja, zabilježeno je 13 gomila (GO17 – GO29, slika 10) položene duž uske, izdužene krške uvale od niza vrtača koja se prema sjeveru spušta do zaseoka Begovići. Gomile su položene u dva niza, jedan s istočne, a drugi sa zapadne strane krške uvale. Na zapadnoj strani izdvajaju se i dvije grupe gomila. Južnu grupu na položaju Kuluzov dolac (426 nmv) čine dvije gomile promjera oko 8 m te jedna gomila promjera oko 6 m smještene sa zapadne strane uvale (GO17 – GO19) te veća gomila promjera oko 18 m i manja promjera oko 8 m smještene na uzvišenju s istočne strane južnog dijela uvale (GO20, GO21).

Slika 5. Gomile na sjevernim padinama brda Šupljak i Veliki Jelinak (autori: M. Bažoka, L. Paraman; podloga: Google Earth)

Sljedeća grupa gomila smještena je oko 300 m sjeverozapadno od prethodne na prirodnoj brdskoj terasi. Riječ je o tri gomile promjera oko 8 m te jednoj većoj promjera oko 19 m

(GO22 – GO24, GO26), a oko 400 m sjevernije od ove grupe na položaju Brčkovići prisutna je i jedna gomila promjera oko 18 m na jugoistočnom rubu ograđenog vrta (GO27). Istočno i od ove grupe, s druge strane uvale na položaju Vlaka, zabilježena je gomila promjera oko 11 m smještena na rubu zaravnjenog platoa (GO25). Na gomilu se izravno nastavlja oko 20 m dug kameni nasip koji podsjeća na suhozid te se pruža prema sjeveru. Oko 400 m sjeverno od ove gomile, također s istočne strane uvale, na položaju Jadrove drage prisutne su i dvije gomile promjera oko 15 m položene u liniji jedna za drugom te međusobno udaljene oko 100 m (GO28, GO29). Terenski pregled izvršen je na posljednje tri spomenute gomile te nije ustanovljen dijagnostički keramički materijal.

Istočno od skupine gomila kod Kuluzovog doca, na sjevernim padinama brda Veliki Jelinak zabilježene su i dvije gomile na položaju Ilijin vrtal (GO30, GO31). Gomile promjera oko 8 m i 10 m smještene su između dva suhozidom ograđena vrta te bi takav položaj mogao sugerirati kako je riječ o krčevinskim gomilama.

5.5. GROBNA GOMILA NA POLOŽAJU NJIVICE I GROBNA GOMILA NA ŠUPLJAKU

Zapadno od opisane skupine gomila, na krajnjem jugozapadnom dijelu bristivičke udoline na položaju Njivice zabilježena je veća gomila promjera oko 17 m na položaju N 4824449, E 470502. Terenskim pregledom 2009. godine na površini gomile zabilježeni su ranobrončanodobni keramički fragmenti.⁷⁷ Osim navedene gomile na položaju Njivice prisutan je i kompleks usitnjenih obradivih površina ograđenih suhozidima. Unutar i oko kompleksa zabilježena je jedna bunja, cisterna te nekoliko manjih krčevinskih gomila od kojih su dvije obuhvaćene zaštitnim arheološkim istraživanjem 2012. godine.⁷⁸

Na vrhu brda Šupljak, koje se nalazi zapadno od Velikog Jelinka, istražena je grobna gomila promjera oko 19 m. Vrh gomile izmjereno je na visini od 503,493 nmv, a koordinate položaja su: N 4824181, E 471164. Zaštitnim arheološkim istraživanjem 2012. godine ustanovljena je veća količina ulomaka tipične grobne keramike cetinske kulture od slabo pročišćene gline, a od dijagnostičkog materijala prisutno je nekoliko oboda posuda karakterističnih za 1. i 2. fazu cetinske kulture (slika 11). Jedini primjerak ornamentirane fine

⁷⁷ V. MADIRACA, 2012, 21.

⁷⁸ V. MADIRACA, 2012, 22–29.

keramike predstavljaju dijelovi oboda, vrata i trbuha karakterističnog pehara cetinske kulture iz Cetina 2 faze.⁷⁹

Tabla I

Slika 6. Nalazi cetinske kulture iz gomile na Šupljaku (prema: V. MADIRACA, 2012, T.1)

Na centralnom dijelu gomile nalazilo se manje spalište s tankim slojem gara (slika 12) i vrlo malo ostataka spaljenih kostiju, a utvrđena je i prisutnost dvaju ukopa u živac s velikom količinom ulomaka prapovijesne keramike. Jedini primjerak prapovijesnog metalnog nalaza je brončana glava fibule sa stiliziranim zmijskim glavama na vrhovima koja izvedbom podsjeća na latenski tip ukrašavanja. U blizini te fibule pronađena je i masivna jezičasta drška s ispupčenjima na vrhu koje su karakteristična pojava kasnog brončanog doba, no u pronađenom kontekstu V. Madiraca je smješta u mlađe željezno doba. Gomila je bila u

⁷⁹ V. MADIRACA, 2012, 30–37.

uporabi i u kasnijim povijesnim razdobljima o čemu svjedoče kasnosrednjovjekovni ili ranonovovjekovni grobovi i pokretni arheološki materijal te suhozidna kapela iz 16. st.⁸⁰

Slika 7. Spalište na centralnom dijelu gomile (prema: V. MADIRACA, 2012, 36)

5.6. VRTAČA NA POLOŽAJU PROCILJ

Vrtača elipsoidnog oblika smještena je na sedlu između brda Šupljak i Veliki Jelinak na položaju Procilj. Površina dna vrtače iznosi oko 188 m², a koordinate položaja su: N 4823911, E 471560. Danas tu prolazi trasa makadamskog puta Vjetroelektrane Jelinak. Zaštitnim arheološkim istraživanjem 2012. godine ustanovljeni su mogući ostaci suhozidnog objekta na platou u sjeverozapadnom dijelu vrtače, dok je u zapadnom dijelu ustanovljena manja količina prapovijesnih keramičkih fragmenata. Od tipološki prepoznatljivog materijala mogu se izdvojiti fragment trbuha i vrata bikonične posude, jedan fragment oboda zdjele i fragment oboda manje zdjelice ukrašenog horizontalnim kanelurama (slika 13). Analogija

⁸⁰ V. MADIRACA, 2012, 23–40.

fragmentu s horizontalnim kanelurama može se pronaći u vrtači kod zaseoka Kovačevići u Gornjim Raščanima te se datira u prijelaz ranog u srednje brončano doba.⁸¹

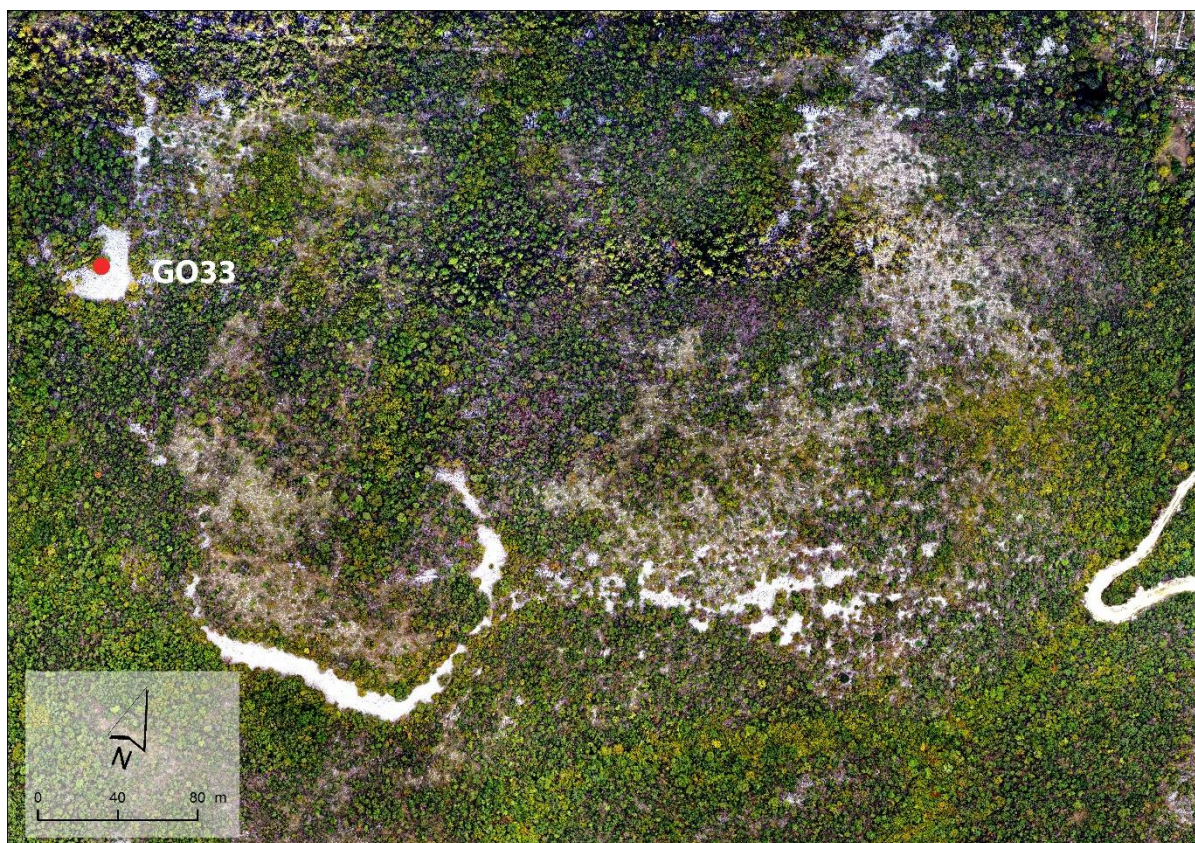

Slika 8. Prapovijesna keramika iz vrtače na položaju Procilj (prema: V. MADIRACA, 2012, 44)

⁸¹ V. MADIRACA, 2012, 41–44.

5.7. GRADINA I GOMILA ČURKOVAC

Utvrđenje Gradina (476 nmv, slika 14) smješteno je na sjevernoj padini brda Čurkovac koje se proteže s južne strane bristivičkog polja, a koordinate položaja su N 4824337, E 473462. S položaja se pruža pogled na sve gradine bristivičkog polja osim gradine Kuline.

Slika 9. Gradina na Čurkovcu (foto: C. Kurtze, prema L. PARAMAN et al., u tisku; dorada: M. Bažoka)

Kamena osipina potkovastog oblika ograđuje površinu od 1,3 ha, a na južnom je potezu očuvana u širini i do 17 m te u visini od oko 3 m.⁸² Na južnom potezu kamene osipine vidljiva su i izvorna lica suhozidnog bedema s pojačanjima u istočnom i zapadnom dijelu dok je ulaz u gradinu dokumentiran na istočnom dijelu. Unutrašnji gradinski prostor podijeljen je na dva dijela tako da je južna ujedno i viša polukružna terasa podzidom odvojena od niže

⁸² L. PARAMAN et al., u tisku.

sjeverne terase.⁸³ Oblik fortifikacije gradine te njezina orijentacija prema brdu po B. Čoviću predstavlja najčešći tip gradina srednjodalmatinske grupe.⁸⁴

U produžetku zapadnog poteza bedema na istaknutom dijelu litice, na udaljenosti od oko 100 m nalazi se i veća gomila dimenzija 40 × 15 m (GO33). Slične primjere tumula na istaknutim položajima gradine zabilježeni su u jugozapadnoj Bosni te im se uz funkciju dodatne fortifikacije pripisuje i moguća kulturna namjena.⁸⁵ Potkovasti oblik osipine te prisutnost izdvojene gomile unutar gradinskog prostora zabilježen je na prostoru Kaštela i njihovog zaleđa.⁸⁶

A. Miletić navodi podatak o ulomcima keramike prikupljenim na površini uz ulaz u bedem⁸⁷, a na istom su području prilikom dokumentiranja lokaliteta 2019. godine zabilježena četiri ulomka keramike koja se prema fakturi mogu pripisati širem prapovijesnom razdoblju.⁸⁸ Oko 450 metara sjeveroistočno od gradine u podnožju brda Čurkovac nalazi se lokva Grovnjača, a istočno od lokve na nekih 300 m udaljenosti nalazi se i osamljena gomila promjera oko 15 m (GO34, slika 15). Središnji prostor gradine devastiran je izgradnjom manjeg kamenog skloništa, a sačuvana visina gomile ne prelazi 1 m.

⁸³ A. MILETIĆ, 2007, 63–64.

⁸⁴ B. ČOVIĆ, 1987, 464.

⁸⁵ B. ČOVIĆ 1987, 465, 474.

⁸⁶ I. ŠUTA, 2007, 17–18.

⁸⁷ A. MILETIĆ, 2007, 65.

⁸⁸ L. PARAMAN et al., u tisku.

Slika 10. Gomila GO34 istočno od lokve Grovnjače na položaju: N 4824829, E 473894, pogled s juga (foto: M. Bažoka)

5.8. NUGLA/GUVNINA U ZASEOKU ĆUDINE

Oko 830 m sjeveroistočno od gradine na Čurkovcu, na blagom uzvišenju u zaseoku Ćudine smještena je manja ograda sačuvana u obliku polukružnog široko rasutog osipa ogradnog zida (371 nmv, slika 16). Koordinate položaja su: N 4824871, E 472797, a s lokaliteta se pruža pogled na sve gradine bristivičkog polja. Osipina ogradnog zida, mjestimice širine do 10 m, okružuje polukružni plato sa svih njegovih strana osim zapadne gdje se nalazi litica, a ukupna ograđena površina iznosi oko 0,2 ha. Probijanje makadamskog puta pridonijelo je devastaciji sjevernog i zapadnog poteza ogradnog zida, a središnji plato je danas u funkciji ograđenih oranica. Ulomci keramike s ovog lokaliteta se prema fakturi mogu pripisati širem prapovijesnom razdoblju.⁸⁹ Oko 280 m sjeverozapadno od lokaliteta smještena je i jedna gomila promjera oko 10 m. S obzirom na položaj gomile uz veliko raščišćeno polje, vjerojatnije je riječ o krčevinskoj gomili.

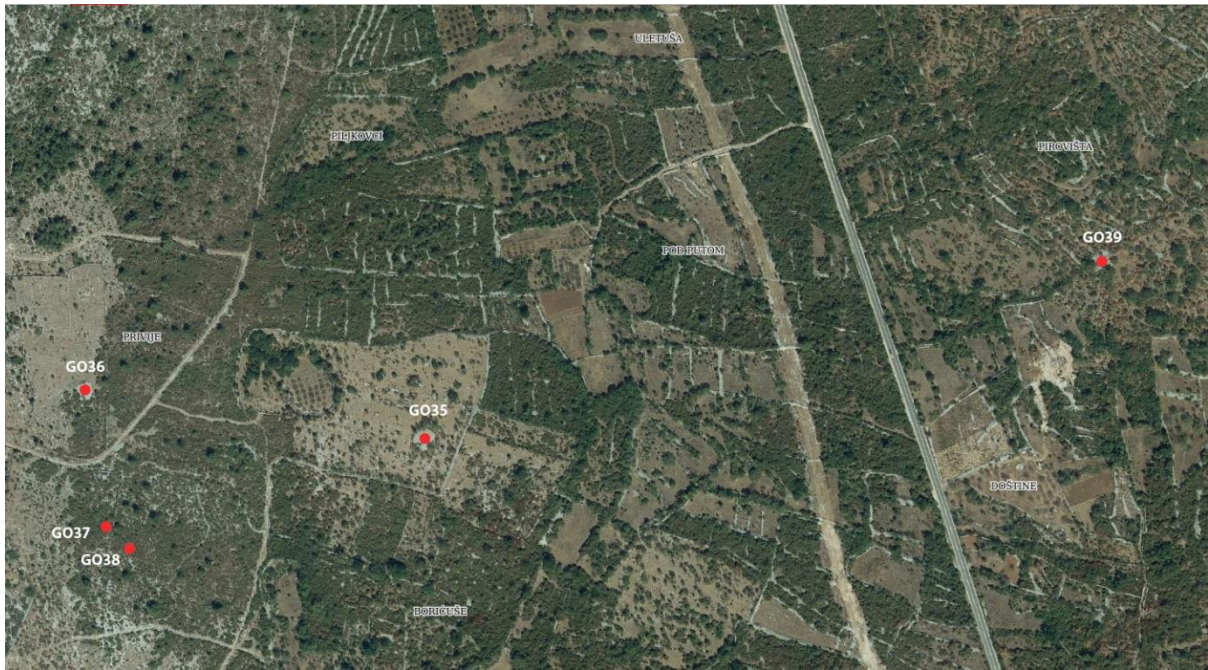
⁸⁹ L. PARAMAN et. al., u tisku.

Slika 11. Nugla/Guvnina u zaseoku Ćudine (foto: C. Kurtze, prema L. PARAMAN et al., u tisku)

5.9. GOMILE NA SJEVEROISTOČNOM RUBU BRISTIVIČKOG POLJA

Na krajnjem sjeveroistočnom rubu bristivičke udoline te jugoistočno od vrha Sirišćak planine Vilaje smještene su dvije veće kamene gomile promjera oko 20 m (slika 17): istočna gomila na položaju Borićuše (GO35) te zapadna na položaju Privije (GO36), međusobno udaljene oko 260 m. Terenski pregled gomila nije izvršen, dok je temeljem zračnih fotografija utvrđena izrazita devastacija središnjeg prostora obiju gomila recentnom izgradnjom kamenih struktura u funkciji grudobrana ili skloništa. Očuvana visina ne prelazi 1 m. Obje se gomile nalaze unutar ograđenih polja te se u njihovoj neposrednoj blizini nalazi veći broj manjih krčevniskih gomila. Oko 170 m istočno od današnje prometnice na položaju Pirovišta zabilježena je gomila (GO39) promjera oko 15 m. Plašt gomile je izrazito rasut te vjerojatno iskorišten u izgradnji suhozida koji prolazi i preko gomile. Osim suhozida izgrađeno je i manje kameno sklonište na njezinom središnjem dijelu.

Slika 12. Gomile na sjeveroistočnom rubu bristivičkog polja (autor: M. Bažoka; izvor: <https://geoportal.dgu.hr>)

Stotinjak metara južnije od gomile na položaju Privije nalaze se još dvije manje gomile promjera oko 8 m (GO37, GO38). Južno od navedenih gomila, unutar izrazito očišćenog polja, zabilježen je i primjer suvremene prakse krčevinskih gomila (slika 18).

Slika 13. Primjer suvremene prakse krčevinskih gomila (foto: M. Bažoka)

Na sjeveroistočni rub bristivičkog polja nastavlja se uska zaravan koja se između padina planina Vilaje i Labinštice pruža prema selu Prapatnici. Pretpostavlja se kako kroz navedenu zaravan prolazi prapovijesni, a potom i antički komunikacijski pravac.⁹⁰ Položaj navedenih gomila na krajnjem rubu polja uz komunikacijski pravac ukazuje i na potencijalni markacijski značaj ovih gomila u kontekstu obilježavanja prostora ulaza i izlaza iz bristivičkog polja. Na značaj navedenog komunikacijskog pravca upućuje i razmještaj gradina na istočnom rubu polja koje u današnjoj administrativnoj podjeli pripadaju Segetu Gornjem te su one opisane u sljedećem poglavlju.

⁹⁰ Ž. MILETIĆ, 1997, 176; M. ZANINOVIĆ, 2007, 130.

6. SEGET GORNJI

Pod današnjom administrativnom podjelom selu Segetu Gornjem pripadaju tri gradinska lokaliteta koja zatvaraju bristivičku udolinu s njezine istočne strane. Riječ je o gradinama koje se gotovo linijski pružaju jedna za drugom od sjevera prema jugu. Počevši od sjevera navedeni lokaliteti su gradina na Labinštici, gradina na položaju Šimića Doci te gradina Kulina. S položaja svih triju gradina pruža se pogled na gotovo cijelu udolinu prema zapadu, a od značaja je i pogled na cijelu dužinu komunikacijskog pravca koji prolazi kroz istočni rub udoline. Pretpostavlja se kako tim prirodnim komunikacijskim pravcem prolazi prapovijesni put koji je bio u upotrebi i u antici, a na jugu se nadovezuje na prapovijesni, a potom i antički put koji prolazi između Sutilije i zaseoka Baradići u Segetu Gornjem.⁹¹

6.1. LABINŠTICA

Jedan od najviših gradinskih lokaliteta ovog dijela Dalmacije smješten je na vrhu planine Labinštice (701 nmv, slika 1). Koordinate položaja su: N 4826500, E 466805. Prostor lokaliteta znatno je devastiran gradnjom repetitora, a kamena osipina ogradnog zida očuvana je na južnom i istočnom dijelu u širini do 3,5 m te visini do 1 m. Gradina iznad Dukana i Račanica su jedine dvije gradine bristivičkog polja s kojima Labinštica nema vizualnu komunikaciju. Na značaj gradine može upućivati i njezina vizualna povezanost s komunikacijskim pravcem i gradinama u Labinskoj Drazi. Zbog devastiranosti gradinskog prostora zasada nisu poznati podaci o prisutnosti pokretnog arheološkog materijala s ovog položaja.⁹²

Izgled lokaliteta prije devastacije može se dijelom prepoznati na digitalnoj ortofoto karti iz 1968. godine preglednika *Geoportal DGU* (slika 19). Na priloženoj fotografiji može se razaznati trostruki potez kamenih osipina preko kojih je konfiguracija gradinskog prostora izvedena na tri terase s ukupnom površinom oko 1.2 ha. Najviša terasa ujedno predstavlja istaknut elipsoidan plato okružen kamenom osipinom. Ovoj gradini najsličnije tlocrte možemo vidjeti u obližnjim gradinama Kurlje i Grad na planini Boraji iznad Blizne Gornje.⁹³

⁹¹ I. BABIĆ, 1991, 32; Ž. MILETIĆ 1997, 176.

⁹² I. ŠUTA, 2010, 14.

⁹³ Vidi gore bilj. 72.

Na padini planine oko 280 m sjeverozapadno od gradine, unutar vrtače nalazi se i jedna lokva. Toponim Lokvice bi mogao upućivati i na više lokava na tom predjelu. Lokve na ovakvim višim nadmorskim visinama su najvjerojatnije produkt ljudske aktivnosti.⁹⁴

Slika 14. Labinštica na digitalnoj ortofotografiji iz 1968. g. (izvor: <https://geoportal.dgu.hr>)

6.2. ŠIMIĆA DOCI

Gradina Šimića doci (547 nmv, slika 20) nalazi se oko 800 m južno od Labinštice, a koordinate položaja su N 4825633, E 477143. Položaj omogućuje vizualni nadzor nad gotovo cijelom bristivičkom udolinom kao i komunikacijskim pravcem na istočnom dijelu udoline koji od Segeta Gornjeg vodi prema Prapatnici. Vizualnu komunikaciju ostvaruje sa sjevernom gradinom Labinšticom i južnom gradinom Kuline, a prema zapadu s gradinom Čurkovac.

Ukupna površina ograđenog prostora iznosi oko 0,46 ha. Zaobljena kamena osipina svojom izvedbom gradini daje približno izgled slova D. Na sjeverozapadnom dijelu vidljiv je

⁹⁴ M. KATIĆ, 2008, 74.

i veći kameni nasip koji se nastavlja na kamenu osipinu gradine. Slične su strukture zabilježene u jugozapadnoj Bosni te ih A. Benac i B. Čović nazivaju limitnim tumulima.⁹⁵ Ovaj lokalitet do sada nije obrađen u stručnoj literaturi, a nisu ni poznati nikakvi povijesni podaci o ovom položaju. Terenski pregled lokaliteta još nije izvršen pa nedostaju podaci o prisutnosti i distribuciji površinskog materijala.

Slika 15. Gradina na položaju Šimića doci (izvor: <https://geoportal.dgu.hr>)

Toponim Šimića doci zapravo se odnosi na kršku zaravan boginjavog krša istočno od spomenute gradine (slika 20). Riječ je o zaravni s 15-ak suhozidom ograđenih vrtača. Moguće je pretpostaviti kako bi ovakve prirodne pojave mogle predstavljati značajnu gospodarsku osnovu za prapovijesne zajednice ovog prostora, odnosno funkcionalnu i prostornu povezanost s obližnjom gradinom⁹⁶, no takve tvrdnje nije moguće potvrditi bez

⁹⁵ B. ČOVIĆ 1987, 464, 474.

⁹⁶ I. Šuta bilježi nekoliko primjera povezanosti gradina, vrtača i lokava u Dalmatinskoj zagori. I. ŠUTA, 2013, 18.

konkretnijeg terenskog pregleda i arheoloških istraživanja. Slična geomorfološka situacija, samo u znatno većem razmjeru, zabilježena je i na položaju južnije od gradine Kulina.

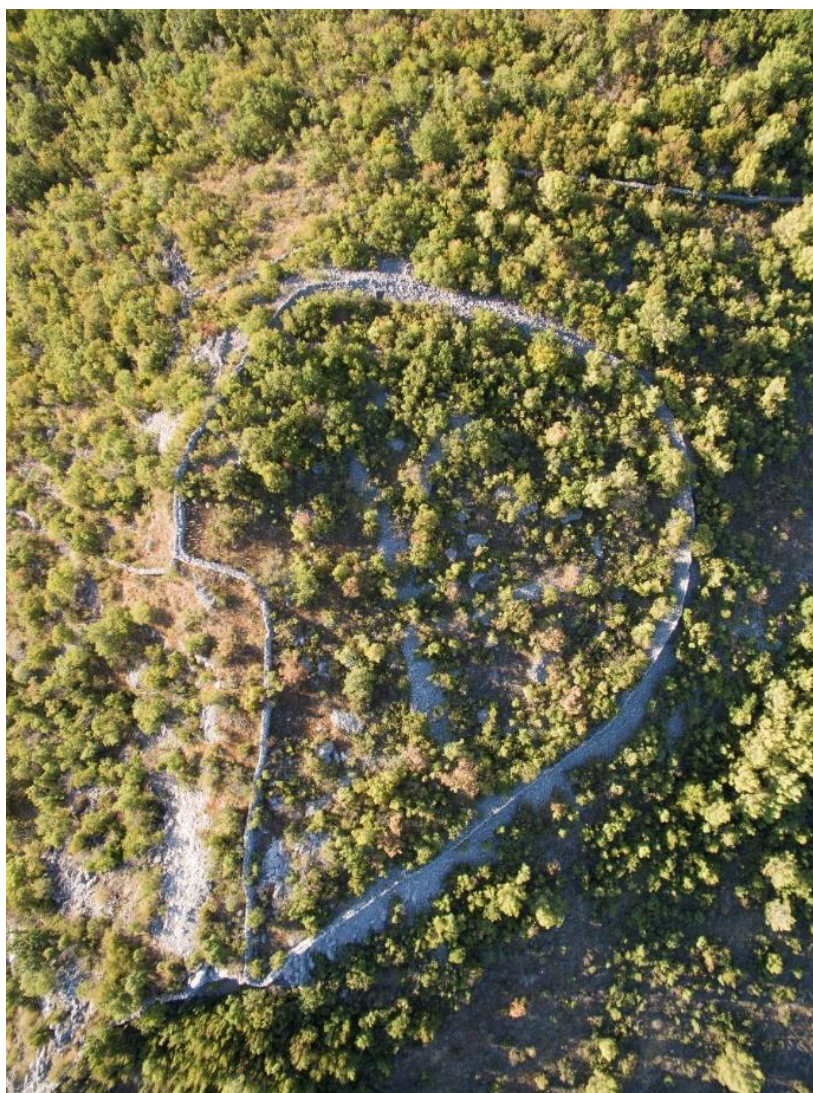

Slika 16. Prostorni odnos gradine i vrtača na položaju Šimića doci (izvor: <https://geoportala.dgu.hr>)

6.3. KULINA IZNAD MEDIĆA

Gradina Kulina (473 nmv, slika 21) zatvara bristivičku udolinu na njezinom krajnjem jugoistočnom dijelu, a koordinate položaja su: N 4826500, E 476890. Svojim položajem nadzire usku zaravan koja se nadovezuje na britistivčko polje u jugoistočnom dijelu. Kroz navedenu zaravan prolazi prethodno spomenuti prapovijesni, a potom i antički put koji povezuje Trogir sa zaleđem.⁹⁷ Položaj omogućuje vizualnu komunikaciju s ranije spomenutim gradinama na položaju Šimića doci i Labinšticom na sjeveru, dok je na zapadu vidljiva i gradina iznad Dukana.

⁹⁷I. BABIĆ, 1991, 32; Ž. MILETIĆ 1997, 176.

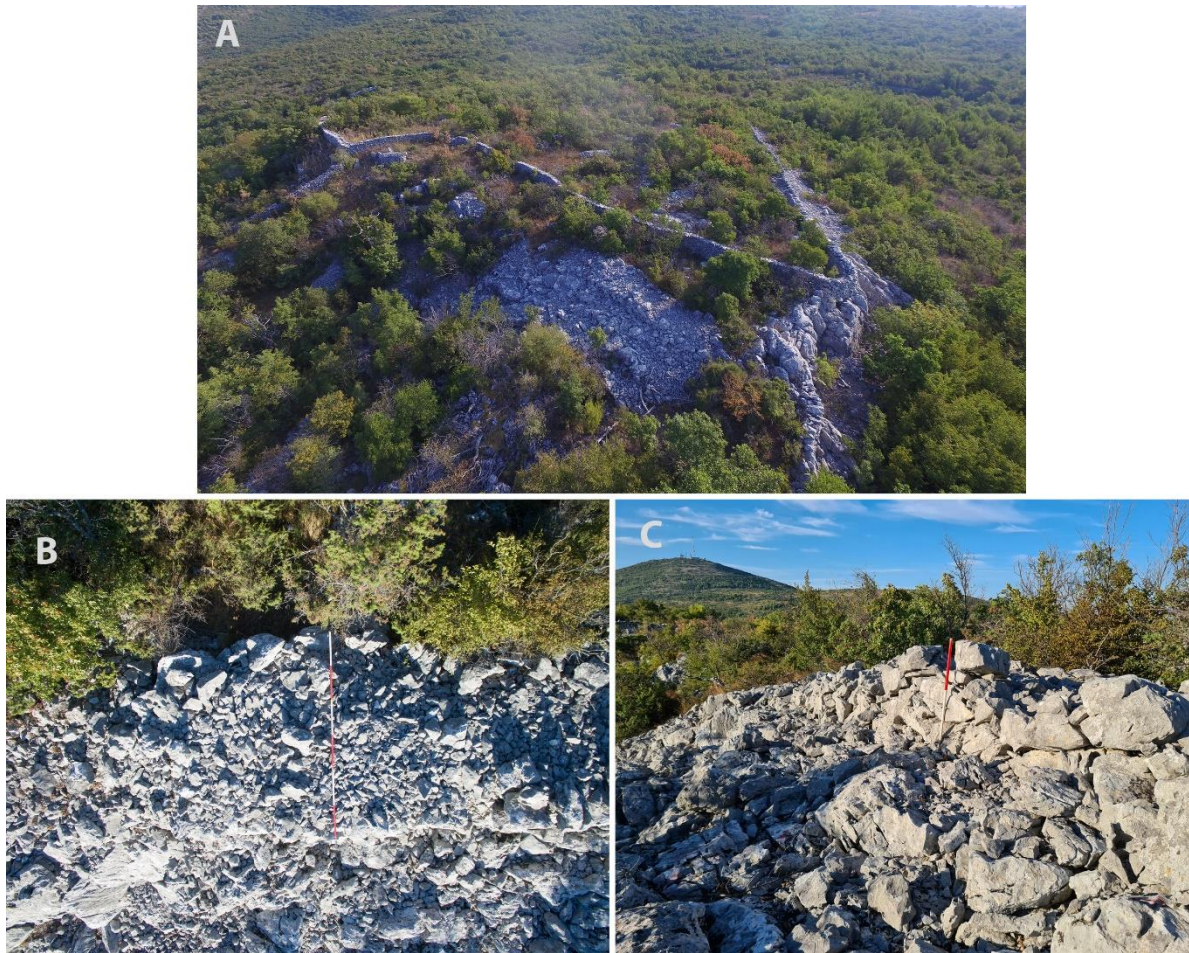

Slika 17. Gradina Kulina, pogled s juga (foto: M. Bažoka)

Površina ograđenog prostora iznosi oko 0,6 ha, a opća forma osipine kamenog bedema gradini daje oblik nepravilnog slova D, slično kao i kod prethodno opisane gradine Šimića doci samo drugačije orijentacije. Ovakav oblik gradina, zajedno sa svim njegovim varijacijama, A. Benac smatra osnovnim oblikom delmatskih gradina na prostoru jugozapadne Bosne.⁹⁸ Kamena osipina lučno zatvara gradinski prostor s njegove sjeverne, istočne i južne strane gdje su ujedno i blage padine uzvisine na kojoj je smještena gradina. Širina ostataka osipine na tim predjelima varira od oko 5 m do 10 m. Na zapadnom dijelu gradinski prostor završava strmom padinom stepenaste konfiguracije čiji je defenzivni karakter dodatno potenciran izgradnjom suhozidne strukture i na tom dijelu (slika 23 A).

⁹⁸ A. BENAC, 1985, 138.

Upravo na tom zapadnom potezu očuvan je suhozid širine oko 3 m i visine oko 1 m (slika 23 B i C).

Slika 18. Pogled na zapadni dio gradine (A); ostaci suhozida (B i C) (foto: M. Bažoka)

Danas je gradinski prostor okružen kamenom ogradom koja cijelim svojim potezom prati kamenu osipinu osim na zapadnom dijelu gdje je nekoliko metara uvučena od strmine te je vjerojatno kasnijeg postanka od same gradine. Pri izgradnji kamene ograde nedvojbeno je iskorišten materijal kamene osipine, a mjestimično se primjećuju i mogući ostaci izvorne strukture bedema (slika 24 A i B). Unutrašnji gradinski prostor čine povišeni zapadni dio te niži istočni dio koji nalikuju zaravnjenom platou.

Slika 19. Mogući ostaci prapovijesnog suhozida (A); prislanjanje recentnije kamene ograde na pretpostavljenu prapovijesnu strukturu bedema (B) (foto: L. Paraman, Arhiv MGT)

Unutar samog gradinskog prostora moguće je primijetiti nekoliko suhozidnih struktura, od kojih se posebno ističe podzid koji se pruža u smjeru sjeverozapad – jugoistok, no zbog izrazito guste vegetacije nije bilo moguće detaljno pregledati prostor. Od pokretnog arheološkog materijala prilikom obilaska terena 2013. godine prikupljeno je nekoliko dijagnostičkih ulomka keramike (slika 25), dok detaljniji pregled terena uz bilježenje distribucije i učestalosti nalaza još nije izvršen. Na nižem istočnom dijelu pronađeni su

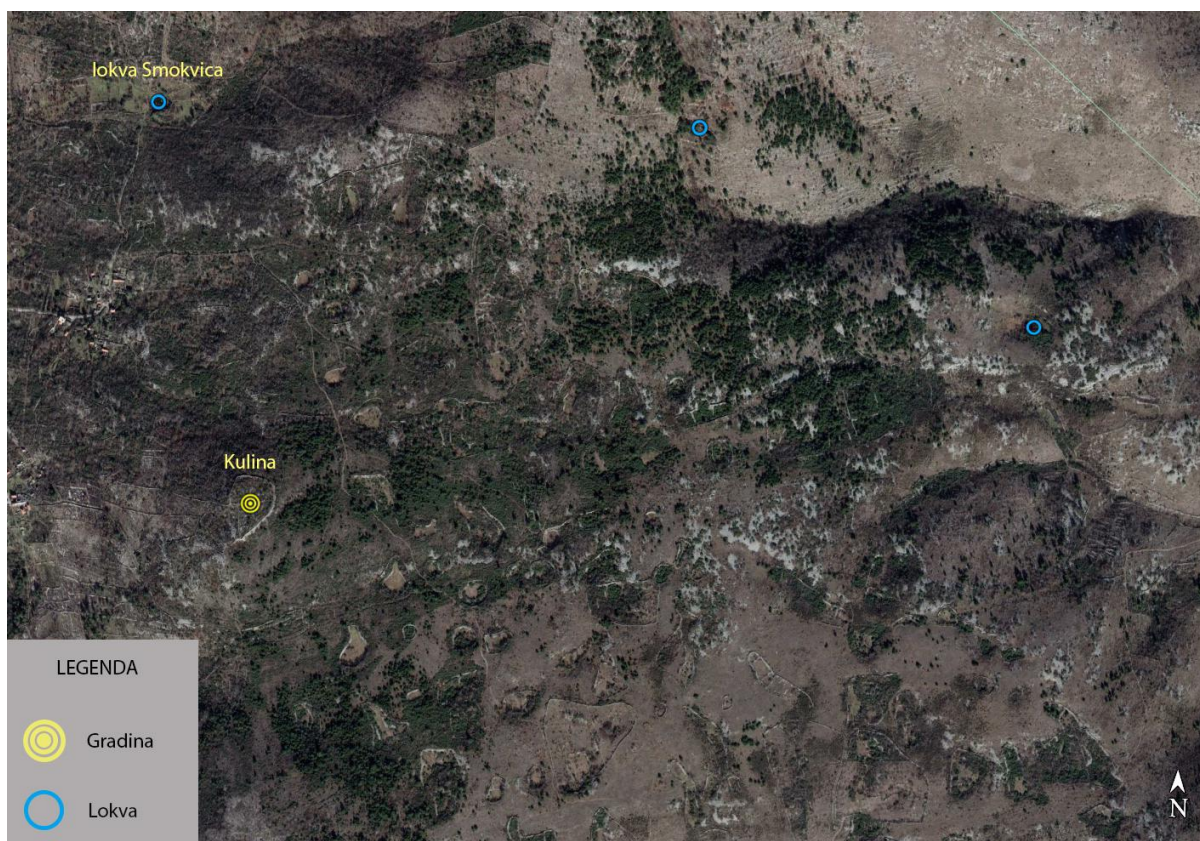
ulomci jezičaste drške i trakaste ručke, a na sjevernom bedemu ulomak kasnosrednjovjekovne ili novovjekovne glazirane keramike te ulomak građevinske keramike iz istog razdoblja.⁹⁹

Slika 20. Ulomci keramike s gradine Kulina (foto: L. Paraman, Arhiv MGT)

Slično kao kod gradine na položaju Šimića doci, i u blizini Kuline nalazi se znatan broj vrtača. Istočne blage padine Kuline vode prema zaravni izrazito boginjavog krša naziva Medića doci s preko trideset ograđenih vrtača (slika 26). Kao i kod Šimića doca, i ovdje možemo samo pretpostavljati moguću ulogu te zaravni za tadašnje prapovijesne zajednice jer ne posjedujemo nikakve arheološke podatke kao osnovu za donošenje konkretnih zaključaka. Na prostoru Medića doca poznate su i dvije lokve te je poznata i lokva Smokvica u ponikvi sjeverno od Kuline.

⁹⁹Terenski pregled u travnju 2013. godine obavili su L. Paraman i M. Bodružić.

Slika 21. Prostorni odnos gradine Kulina i zaravni Medića doci (autor: M. Bažoka; podloga: Google Earth)

Kulina je imala stratešku važnost i u kasnijim povijesnim razdobljima kada se na ovom položaju spominje kula na Smokvici kao dio sustava straža na tursko-mletačkoj granici. Selo Smokvica je nestalo srednjovjekovno selo, a danas taj toponim označava prostor istočno od Državne ceste D8 koji se prostire od zaseoka Tomaši na sjeveru do zaselaka Šimići i Medići u podnožju Kuline na jugu. Zbog važnog strateškog položaja tu je izgrađena kula koja se spominje u rukopisu nepoznatog autora iz 16. st. i u izvještajima mletačkih knezova.¹⁰⁰ Toponim Smokvica kula zabilježen je i na kartama Habsburškog Carstva iz 19. stoljeća. (slika 27).

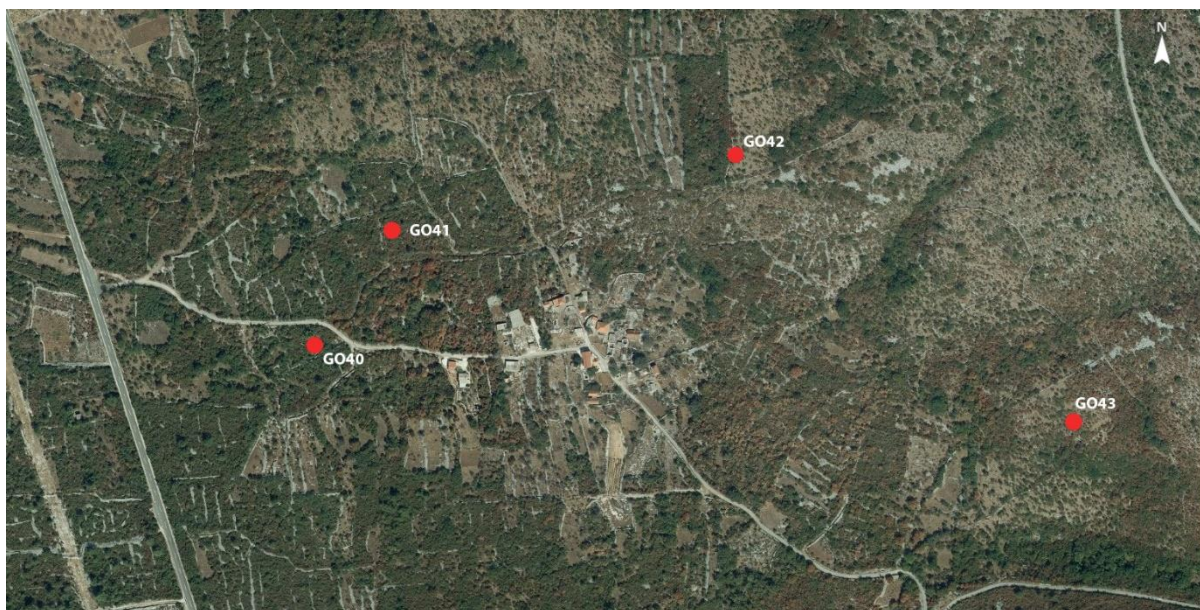
¹⁰⁰ D. BABIĆ, 2012, 26–27.

Slika 22. Toponim Smokvica kula na karti Habsburške Monarhije iz 19. st. (izvor: <https://mapire.eu/en/>)

6.4. GOMILE I LOKVA U SMOKVICI

Na širem prostoru današnjeg područja Smokvice zabilježeno je šest gomila i jedna lokva. Ovaj prostor danas obuhvaća većinom napuštene zaseoke Tomaši, Pavkovići, Šimići i Medići. Na sjevernom dijelu Smokvice oko zaseoka Tomaši nalaze se četiri gomile (GO40 – GO43, slika 28). Dvije gomile smještene su na samom rubu padina Labinštice, sjeveroistočno i istočno od središta zaseoka. Preostale dvije gomile smještene su sjeverozapadno i zapadno od središta zaseoka prema prometnici koja vodi u selo Prapatnicu, a njihov položaj upućuje na moguću markacijsku funkciju, slično kao kod prethodno spomenutih gomila sjeveroistočnog ruba bristivičkog polja.

Slika 23. Gomile kod zaseoka Tomaši (autor: M. Bažoka; izvor: <https://geoportal.dgu.hr>)

Zaseok Pavkovići nalazi se oko 700 m južno od zaseoka Tomaši. Zapadno od zaseoka nalazi se veća kamena gomila promjera oko 19 m (GO44). Treba imati na umu kako se sve spomenute gomile nalaze unutar ograđenih polja te stoga nije moguće isključiti kako je riječ o krčevinskim gomilama.

Jugoistočno od Pavkovića nalazi se lokva pod nazivom Smokvica s površinom od oko 130 m². Uz lokvu se nalaze i 3 bunara rađena u tehničici suhozida (slika 29). Lokva je smještena približno na sredini između gradina Kulina i Šimića doci, jer su obje od lokve udaljene oko 700 m. Naravno, bez istraživanja, egzistencija ove lokve i u prapovijesno vrijeme je upitna, no ne bi trebalo isključiti i postojanje drugih lokava, posebice u vrtačama na ranije spomenutim položajima Medića doci i Šimića doci.

Slika 24. Lokva Smokvica, pogled sa zapada (foto: M. Bažoka)

7. ZAKLJUČAK

Opisan prapovijesni krajolik bristivičkog polja ukazuje na njegov izniman arheološki potencijal za razumijevanje razvoja prapovijesnih zajednica srednjodalmatinskog prostora. Razmještaj radom opisanih lokaliteta oko veće plodne površine odgovara pojedinim obrascima ustanovljenih prvenstveno u jugozapadnoj Bosni, ali se u određenoj mjeri mogu primijeniti i za prostor srednje Dalmacije. Bedemi gradina bristivičkog polja danas su većim dijelom očuvani u obliku rasute kamene osipine s mjestimično vidljivim ostacima izvorne suhozidne strukture što je standardan slučaj kod većine srednjodalmatinskih gradina. Najbolji primjer očuvane suhozidne strukture zabilježen je kod gradine Kuline, no s obzirom na njenu aktivnu stratešku funkciju i u kasnijim povijesnim razdobljima moguće je kako je i ta struktura kasnijeg postanka. Prisutnost lokava zabilježena je u neposrednoj blizini svih opisanih gradina, no zbog nedostatka arheoloških dokaza nije moguće sigurno utvrditi njihovu egzistenciju i u prapovijesti. Gradine bristivičkog polja međusobno tvore vizualnu mrežu koja obuhvaća cijelu površinu polja i prirodne komunikacijske pravce kojima se može pretpostaviti i prapovijesna upotreba. Gradine Kulina, Šimića doci i Labinštica bi na taj način kontrolirale komunikacijski pravac istočnim rubom polja koji iz Segeta Gornjeg vodi prema Prapatnici. Sljedeći pretpostavljeni komunikacijski pravac prolazi transverzalno bristivičkim poljem prema Blizni Gornjoj te bi na taj način bio pod nadzorom gradina Čurkovac, Dukani i Račanica. Lokalitet Guvnine bi zbog manjih dimenzija, ali i ne toliko dominantnog položaja možda bilo prikladnije smatrati kamenom ogradom čija konkretna funkcija zasada ostaje nepoznatom. Gradina iznad Dukana i njoj susjedna Račanica vrlo moguće imaju i ulogu nadzora prethodno spomenute komunikacije koja preko prijevoja na planini Vilaji vodi prema selu Prapatnici.

Interpretacija gomila zahtjeva određenu razinu opreza, jer je bez arheološkog iskopavanja često vrlo teško razaznati je li riječ o arheološkom lokalitetu, krčevinskoj gomili ili pokazatelju neke druge ljudske aktivnosti. Položaj gomila (GO35, GO36 i GO39) na sjeveroistočnom rubu bristivičkog polja uz prirodni komunikacijski pravac i njihove veće dimenzije poprilično odgovaraju obrascima markacijskih gomila. Slično se može pretpostaviti i za gomile na zapadnom kraju polja koje su smještene na rubu povišene krške zaravni koja se izdiže zapadno od bristivičkog polja i južno od pretpostavljene prapovijesne komunikacije. Od gomila na rubu navedene zaravni najviše se ističe grupa većih gomila približno sličnih dimenzija (GO11-GO14) na položaju Begovića Kosa/Begovića Dražice.

Markacijska funkcija im se može pretpostaviti na temelju istaknutog položaja na elipsoidnom izdanku povišene zaravni te njihovog približno linijskog usmjerenja. Na navedenom se prostoru ističe i gomila (GO8) promjera oko 20 m na položaju Krivinac koja je smještena uz vrtaču. Slični primjeri gomila smještenih uz vrtače zabilježeni su i na sjevernim padinama brda Šupljaka i Velikog Jelinka gdje su gomile raspoređene istočno i zapadno od krške zavale sačinjene od niza vrtača. Prethodno spomenuta istraživanja I. Šute u Vučevici ukazuju kako su gomile položene u blizini vrtača uz grobnu funkciju vrlo moguće imale i ulogu teritorijalnog markera. Zasada jedinu istraženu gomilu predmetnog područja predstavlja gomila (GO16) na vrhu brda Šupljaka s ostacima spališta i dvaju ukopa u živac s mnoštvom prapovijesne keramike. Gomile na ovakvim istaknutim položajima se najčešće interpretiraju kao grobne gomile istaknutih pojedinaca. Najbliže analogije prostorne distribucije gradina i gomila u odnosu na plodne površine, komunikacijske pravce, lokve te njihov međusobni prostorni odnos zabilježene su na prostoru Trogira, Kaštela i Zagore.

Prostor Hiličkog poluotoka bilježi izrazit nedostatak sustavnih arheoloških istraživanja unatoč njegovom znatnom arheološkom potencijalu. Slična situacija zabilježena je i na širem prostoru srednje Dalmacije te se pri interpretaciji kulturnog razvoja uglavnom oslanja na analogiju sa susjednim prostorima, prvenstveno sa spomenutim prostorom jugozapadne Bosne. Primjena sustavnih arheoloških istraživanja na ovom prostoru zasigurno bi rezultirala vrijednim podacima za proučavanje prapovijesnog kulturnog razvoja srednje Dalmacije. Arheološkom potencijalu ovog prostora treba još pridodati značajnu količinu vrtača, posebice na zaravni koja se pruža zapadno od bristivičkog polja prema Blizni Donjoj te na spomenutom položaju Medića doci. Istraživanjem tih vrtača mogla bi se dobiti šira slika vangradinskog naseobinskog aspekta u prapovijesti, a na njihov potencijal ukazuju i rezultati prethodno spomenutih zaštitnih istraživanja V. Madirace pri izgradnji vjetroelektrane.

Krajnji cilj ovog rada je priložiti topografski uvid bristivičkog polja i naglasiti arheološki potencijal lokaliteta ovog prostora te na taj način uspostaviti preliminarni pregled za daljnja arheološka istraživanja. Bristivičko polje, kao i Hilički poluotok općenito, pružili bi vrijedne informacije za razumijevanje prapovijesnog razvoja srednje Dalmacije, a samim time i istočnog Jadrana.

8. LITERATURA

BABIĆ, D., 2012. – Opis Trogira i njegova teritorija s kraja XVI. stoljeća, *Grada i prilozi za povijest Dalmacije*, 24, Split, 9–53.

BABIĆ, I., 1991. – *Prostor između Trogira i Splita*, Kaštel Novi.

BABIĆ, I., 1996. – Dva međašna natpisa namjesnika Publija Kornelija Dolabele iz Trogirske zagore, *Arheološki radovi i rasprave: Acta et dissertationes archaeologicae*, 12, 57–70.

BARBARIĆ, V., 2011. – Tumulus or cairn? The case of the central Dalmatian islands, u: Elisabetta Borgna, Sylvie Müller Celka (ur.), *Ancestral Landscapes, Burial mounds in the copper and Bronze ages (Central and Eastern Europe – Balkans – Adriatic – Aegean, 4th-2nd millennium B.C.)*, *Travaux de la Maison de l'Orient et de la Méditerranée*, 58, Lyon, 145–152.

BATOVIĆ, Š., 1983 – Kasno brončano doba na istočnom Jadranskom primorju, *Praistorija jugoslovenskih zemalja*, IV, Sarajevo, 271–374.

BENAC, A., 1985. – Utvrđena ilirska naselja (I): delmatske gradine na Duvanjskom polju, Buškom blatu, Livanjskom i Glamočkom polju, *Djela Centra za balkanološka ispitivanja*, LX, 4, Sarajevo.

BATOVIĆ, Š., 1986. – Dalmatska kultura željeznog doba, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, Razdio povijesnih znanosti*, 12, Zadar, 5–60.

BURIĆ, T., 2008. – Arheološka topografija Vinišća (rezultati rekognosciranja), u: Ivan Pažanin (ur.), *Vinišćarski zbornik II*, Vinišća, 75–174.

BURŠIĆ – MATIJAŠIĆ, K., 2011. – Neki aspekti naselja i nastambi u Istri u prapovijesti, *Tabula: časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli*, 10, Pula, 7–38.

ČAČE, S., 1985. – *Liburnija u razdoblju od 4. do 1. stoljeća prije nove ere*, doktorski rad, Zadar.

ČAČE, S., 2015. – Jadranski otoci u Pseudo Skimnovoj *Periegezi*, dvije napomene, *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea*, 2, Zadar, 9–23.

ČOVIĆ, B., 1965. – Uvod u stratigrafiju i hronologiju praistorijskih gradina u Bosni, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, 20, Sarajevo, 27–145.

ČOVIĆ, B., 1987. – Srednjodalmatinska grupa, *Praistorija jugoslavenskih zemalja V*, Sarajevo, 442–480.

ČUČKOVIĆ, Z., 2017. – Claiming the Sea: Bronze Age fortified sites of the north-eastern Adriatic Sea (Cres and Lošinj islands, Croatia), *World Archaeology*, 49, 526–546.

GLAVAŠ, V., GLAVIČIĆ, M., 2017. – Naseljenost sjevernog i srednjeg Velebita u prapovijesti i antici, *Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu*, 44, Senj, 177–128.

GLOGOVIĆ, D., MENĐUŠIĆ, M., 2004. – Gradine na primoštensko-rogozničkom području, *Prilozi Instituta za arheologiju*, Vol. 21, 209–213.

HULJEV, I., 2014. – *Gradine šibenskog područja*, diplomski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar.

KATIČIĆ, R., 1995. – Heraklov sin Hilo na Jadranu, *Ilyricum mythologicum*, Zagreb.

KATIĆ, M., 2008. – Uloga krških lokava u prethistoriji u svjetlu neolitičkog nalazišta Bliznice kod Gustirne-općina Marina, u: Boris Olujic (ur.), *Povijest u kršu: Zbornik radova projekta „Naselja i komunikacije u kontekstu veza Jadranskog priobalja i unutrašnjosti“*, *Alpium Illyricarum Studia*, 1, Zagreb, 71–75.

KATIĆ, M., 2010. – Prethistorijske gradine solinskoga i kliškoga područja, *Tusculum: časopis za solinske teme*, 3, Solin, 7–19.

MADIRACA, V., 2012. – Stručno izvješće o zaštitnim arheološkim istraživanjima na arheološkim nalazištima Šupljak (AN 1), Pročilj (AN 2), Njivice (AN 3) i Dabgora (AN 4) u perimetru izgradnje VE Jelinak, Pisa trade d.o.o., Split.

MAROVIĆ, I., 1976. – Rezultati dosadašnjih istraživanja kamenih gomila oko vrela rijeke Cetine u god. 1953, 1954, 1958, 1966. i 1968., *Materijali Saveza arheoloških društava Jugoslavije*, 12, 55–75.

MENĐUŠIĆ, M., 2000. – Pretpovijesni suhozidni obrambeni sustavi na Šibenskom području, *Histria Antiqua*, 6, Pula, 195–210.

MILETIĆ, A., 2006. – Gradina Oriovišćak na Hiličkom poluotoku, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 38/2, Zagreb, 128–133.

MILETIĆ, A., 2007. – Prilozi topografiji Hiličkog poluotoka: Bristivica kod Trogira, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, 39/2, Zagreb, 62–69.

- MILETIĆ, A., 2008a. – Željeznodobna gradina na brdu Sutilija u Segetu, u: Boris Olujić (ur.) *Povijest u kršu: Zbornik radova projekta „Naselja i komunikacije u kontekstu veza Jadranskog priobalja i unutrašnjosti“*, *Alpium Illyricarum Studia*, 1, Zagreb, 135–140.
- MILETIĆ, A., 2008b. – *Castellum Tariona*, *Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku*, 101, Split, 59–74.
- MILETIĆ, A., 2009. – *Saltus Tariotarum*, *Opuscula archaeologica*, 32, Zagreb, 7–20.
- MILETIĆ, Ž., 1997. – Rimske ceste na Hilejskom poluotoku, u: Ivo Babić, Joško Belamarić, Mladen Ante Friganović (ur.), *Povid*, 1, Primošten, 170–179.
- OREČ, P., 1978. – Prapovijesna naselja i grobne gomile u zapadnoj Hercegovini, *Glasnik zemaljskog muzeja u Sarajevu*, 32, Sarajevo, 181–291.
- PARAMAN, L., UGARKOVIĆ, M., STESKAL, M., 2020. – Terenski pregled i dokumentiranje gradinskih nalazišta na širem trogirskom području u 2019. godini kao uvod u sustavno istraživanje Hiličkoga poluotoka, *Annales Instituti Archaeologici*, 16, Zagreb (u tisku)
- PITEŠA, A., 2004. – Spilja sv. Filipa i Jakova, *Hrvatski arheološki godišnjak*, 1/2004, Zagreb, 244–247.
- RADIĆ ROSSI, I., 2011. – *Problematika prapovijesnih i antičkih arheoloških nalazišta u hrvatskom podmorju*, doktorski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar.
- SIROVICA, F., PARAMAN, L., TRESIĆ PAVIČIĆ, D., – Possibilities of retrospective monitoring and value loss assessment of the site damaged by continuous stone exploitation: Sutilija hill above Trogir, Croatia, u: Ina Milogav (ur.), *Proceedings from the 6th Scientific Conference Methodology and Archaeometry*, Zagreb, 37–55.
- ŠEŠELJ, L., 2009. – *Promunturium Diomedis: svetište na rtu Ploča i jadranska pomorska trgovina u helenističkom razdoblju*, doktorski rad, Sveučilište u Zadru, Zadar.
- ŠEŠELJ, L., 2012. – Antička pomorska svetišta: promunturium Diomedis, *Histria Antiqua*, 21, Pula, 355–364.
- ŠUĆUR, J., 2018. – Tumuli u Dalmaciji – Kontinuitet prisutnosti i značenja, *Zaštitna arheološka istraživanja brončanodobnih nadgrobnihi gomila na prostoru općine Pojezarje*, Vid, 6–11.

ŠUTA, I., BARTULOVIĆ, T., 2007. – *Gradine Kaštela i okolice*, Kaštela.

ŠUTA, I., 2009, – Prilog poznavanju prapovijesnih puteva u Dalmatinskoj zagori, *Histria Antiqua*, 17, Pula, 147–156.

ŠUTA, I., 2010. – Prilog poznavanju prapovijesne topografije na području Labina, Prgometa i Opora, u: Jurica Botić (ur.), *Zbornik Opor i Kozjak – Spona priobalja i Zagore*, Kaštela, 9–18.

ŠUTA, I., 2013a. – Korištenje vrtača u prapovijesti srednje Dalmacije, *Tusculum*, 6, Solin, 7–24.

ŠUTA, I., 2013b. – Prapovijesna gradina Biranj na Kozjaku i topografija prapovijesnih nalazišta u okolici, *Kaštelanski zbornik*, 10, Kaštela, 94–119.

ŠUTA, I., 2016. – *Prapovijest Kozjaka*, Kaštela.

VINSKI, Z., 1961. – O oružju ranog brončanog doba u Jugoslaviji, *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*, 2, Zagreb, 1–37.

ZANINOVIĆ, M., 2007. – *Ilirsko pleme Delmati*, Šibenik.

INTERNETSKI IZVORI

<https://geoportal.dgu.hr/>

<http://preglednik.arkod.hr/ARKOD-Web/>

<https://mapire.eu/en/>

PRILOZI

Prilog 1. Gradine bristivičke udoline

GRADINA	KOORDINATE	POVRŠINA (ha)	KATASTARSKA ČESTICA
Račanica	N 4827374 E 472143	1	2743/1
Dukani	N 4827343 E 471625	6	2743/1
Čurkovac	N 4824337 E 473462	1,3	3433
Nugla/Guvnine	N 4824871 E 472797	0,2	3641/1 3595 3596 3594
Labinštica	N 4826500 E 466805	1,2	2488/1 2489/1 2489/2 3093/1 3093/12 7246/1 7246/133
Šimića doci	N 4825633 E 477143	0,46	7246/1 7246/110
Kulina	N 4826500 E 476890	0,6	7145 7246/1 7246/65 7908/1 8083/3

Prilog 2. Gomile i vrtača bristivičke udoline

GOMILA	KOORDINATE	PROMJER/DIMENZIJE/POVRŠINA (m)	KATAS. ČESTICA
GO1 Elezi- Dragani	N 4827434 E 471375	Ø 15	2743/1
GO2 Elezi- Dragani	N 4827358 E 471342	Ø 10	2696
GO3 Dukani	N 4826994 E471492	Nije moguće utvrditi zbog devastacije	2743/1
GO4 Račanica	N 4827400 E 472029	Ø 7	2743/1
GO5 Ručja glavica	N 4826927 E 470333	Ø 14	4238/1 4238/7
GO6 Ručja glavica	N 4826914 E 470485	Ø 11	4141 4142/1 4142/2
GO7 Ručja glavica	N 4826963 E 470472	Ø 10	4133/2
GO8 Krivinac	N 470792 E 470792	Ø 20	2255
GO9 Krivinac	N 4826396 E 470855	Ø 10	2255
GO10 Krivinac	N 4826266 E 470742	Ø 15	4238/1
GO11 Begovića drage/dražice	N 4826224 E 471208	18 × 12, elipsoidna	2084/1
GO12 Begovića drage/dražice	N 4826111 E 471350	Ø 13	2084/1
GO13 Begovića drage/dražice	N 4826078 E 471410	Ø 13	2084/1
GO14 Begovića drage/dražice	N 4825900 E 471662	Ø 13	2084/1
GO15 Njivice	N 4824449 E 470502	Ø 17	3641/9
GO16 Šupljak	N 4824181 E 471164	Ø 19	3641/10
GO17 Kuluzov dolac	N 4824341 E 471740	Ø 8	3641/10
GO18 Kuluzov dolac	N 4824368 E 471725	Ø 6	3641/10
GO19 Kuluzov dolac	N 4824341 E 471686	Ø 8	3641/10

GO20 Kuluzov dolac	N 4824341 E 471870	Ø 18	3641/10
GO21 Kuluzov dolac	N 4824499 E 471838	Ø 8	3641/10
GO22 Kuluzov dolac	N 4824662 E 471492	Ø 19	3641/9
GO23 Kuluzov dolac	N 4824666 E 471527	Ø 8	3641/9
GO24 Kuluzov dolac	N 4824698 E 471527	Ø 8	3641/9
GO25 Kuluzov dolac	N 4824796 E 471587	Ø 8	3641/9
GO26 Vlake	N 4824712 E 471761	Ø 11 – gomila 20 × 2 – zid koji se nastavlja na gomilu	3641/10
GO27 Brčković	N 4825073 E 471445	Ø18	3641/9
GO28 Jadrove drage	N 4825120 E 471706	Ø15	3641/10
GO29 Jadrove drage	N 4825256 E 471735	Ø15	3641/1
GO30 Ilijin vrtal	N 4824575 E 472247	Ø10	3641/1
GO31 Ilijin vrtal	N 4824591 E 472209	Ø8	3641/10
GO32 Ćudine	N 4825122 E 472644	Ø10	3641/1
GO33 Čurkovac	N 4824440 E 473292	40 × 15, elipsoidna	3433
GO34 Podkraj	N 4824829 E 473894	Ø15	3316
GO35 Borićuše	N 4826337 E 475083	Ø20	2801/3
GO36 Privije	N 4826378 E 474800	Ø20	2778
GO37 Privije	N 4826264 E 474818	Ø8	2778
GO38 Privije	N 4826247 E 474837	Ø8	2778
GO39 Pirovišta	N 4826514 E 475646	Ø15	2090/1
GO40 Tomaši	N 4826007	Ø8	7316/2

	E 475793		
GO41 Tomaši	N 4826115 E 475861	Ø6	2006/1
GO42 Tomaši	N 4826184 E 476175	Ø11	2054/1
GO43 Tomaši	N 4825939 E 476484	Ø8	7250/3
GO44 Pavkovići	N 4825354 E 476108	Ø19	7456/2
Vrtača Pročilj	N 4823911 E 471560	P = 130 m ²	8701/612

SAŽETAK

Prapovijesna topografija sela Bristivice i Segeta Gornjeg u Trogirskoj zagori

Autor rada donosi topografski pregled prapovijesnih gradina i gomila smještenih oko najvećeg polja Hiličkog poluotoka, koje obuhvaća selo Bristivicu i dio sela Segeta Gornjeg te ujedno predstavlja i njegovu sjeveroistočnu granicu. Zabilježen je prostorni razmještaj gradina na uzvišenjima oko polja te je zabilježen prostorni razmještaj gomila na rubnim dijelovima polja i krške zaravni zapadno od polja. Promatrajući razmještaj gradina i gomila bristivičke udoline, zabilježen je i njihov prostorni odnos s prirodnim komunikacijskim pravcima kojima se pretpostavlja bitna uloga i u prapovijesti. Predmetno područje zajedno s cijelim Hiličkim poluotokom predstavlja nedovoljno sustavno arheološki istraženo područje unatoč njegovom znatnom arheološkom potencijalu. Nedostatak sustavnih arheoloških istraživanja onemogućuje donošenje konkretnih zaključaka o mogućim ulogama pojedinih gradina i gomila ovog prostora.

Ključne riječi: gradina, gomila, prapovijest, Hilički poluotok, Bristivica, Seget Gornji

SUMMARY

Prehistoric topography of the villages of Bristivica and Seget Gornji in the Trogir hinterland

The author of this paper provides a topographic overview of prehistoric hillforts and tumuli located around the largest field of the Hilic Peninsula that spans through the village Bristivica and in part through the village Seget Gornji. The so called Bristivica field also represents the north-eastern border of the peninsula. This paper presents the record of the spatial distribution of hillforts around the Bristivica field as well as the spatial distribution of tumuli on the edges of the Bristivica field. The spatial distribution of tumuli on the edges of a karst plateau that extends west from the Bristivica field has also been recorded. Observing the arrangement of the hillforts and the tumuli of the Bristivica valley, their spatial relationship with natural communication routes, which are assumed to play an important role in prehistory, was also recorded. The subject area, together with the entire Hilic Peninsula, represents an insufficiently systematically archaeologically researched area despite its considerable archaeological potential. The lack of research thus makes it impossible to draw concrete conclusions about the possible roles of individual hillforts and tumuli in this area.

Key words: hillfort, tumulus, prehistory, Hilic Peninsula, Bristivica, Seget Gornji